

"Türkiye - Avrupa Birliği Tam Üyelik
Müzakerelerinde
Kıbrıs Ve Ege Uyuşmazlıkları"

Fuat Aksu

**Türkiye - AB İlişkileri: Dış Politika ve İç
Yapı Sorunsalları**, Mehmet Seyfettin Erol ve
Ertan Efegil (Der.), Ankara: Alp Yay., 2007, ss.
25-59.

TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ TAM ÜYELİK MÜZAKERELERİNDE KIBRIS VE EGE UYUŞMAZLIKLARI

*Fuat AKSU**

Giriş

Kıbrıs sorunu ve Ege Denizi'ne ilişkin uyuşmazlıklar Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin kalıcı bir dostluk, işbirliği ve istikrar ortamında gelişmesini engelleyen konulardır. İki ülke arasındaki uyuşmazlık konuları birbirleriyle ilintili olarak siyasi, hukuki ve teknik niteliklere sahiptirler ve özünde Lozan'da oluşturulan egemenlik dengesi temelinde ele alınması gereken konulardır. 17 Aralık Zirvesi'nde Avrupa Birliği (AB)'nin Türkiye ile tam üyelik müzakerelerine başlanması kararı bu uyuşmazlıkları bir kez daha gündeme oturtmuştur.** Müzakerelerin başlatıldığı 3 Ekim 2005 tarihi Türkiye için yeni bir süreci açmaktadır.¹ Bu yeni süreçte üyeliğin ve müzakerenin niteliği Türkiye açısından koşulların daha da ağırlaştığını göstermektedir. Bu çerçevede, Türkiye'nin AB ile yürüteceği müzakere süreci Türkiye'nin Kıbrıs ve Ege uyuşmazlıklarına ilişkin dış politikasını zora sokmaktadır. AB'nin Türkiye için öngördüğü üyelik müzakerelerinin başarıyla sonuçlanması, ekonomik ve siyasi diğer koşullarla beraber bu konularda da ilerleme sağlanmasına, hatta çözüme ulaşılmasına bağlı olacaktır.

Bu çalışmanın amacı bakımından konu büyük ölçüde Türkiye'nin AB ile yürütmekte olduğu tam üyelik müzakereleri ekseninde ele alınacaktır. Türkiye-Yunanistan arasındaki tüm uyuşmazlık konularına yer verilmeyecek, Türkiye'nin AB tam üyelik müzakerelerinde Kıbrıs ve Ege uyuşmazlıklarının nasıl bir etki yarattığı incelenecektir. Türkiye'nin AB'ye tam üyelik başvurusundan sonra AB, Kıbrıs sorunu ve Ege uyuşmazlıklarına taraf olmuştur. AB genişleme ilkeleri çerçevesinde sınır uyuşmazlıklarının üyelik sürecinde çözülmesi gerektiği anlaşılır bir durumdur ve uyuşmazlığın AB içerisine taşınmaması hedeflenir. Ancak Türk-Yunan uyuşmazlıklarında veya Kıbrıs sorununun ele alınış tarzında bu ilkeye uyulmadığı görülür. Kuşkusuz bunda uyuşmazlığın taraflarından birinin (Yunanistan'ın) Birliğin üyesi olmasının da katkısı vardır. Süreç içerisinde AB, Kıbrıs Rum Yönetimini de üyeliğe kabul ederek bu ilkesini bir kez daha ihlal etmiştir. Bu durum sonuç olarak, AB'nin genişlemeye

* Yrd. Doç. Dr.; Yıldız Teknik Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

** Bu yazıda özel vurgu gerekmedikçe Avrupa Birliği (AB) ismi Birliğin farklı dönemleri (Ortak Pazar, AET, AT) için de kullanılmıştır.

¹ Müzakerelerin ilk aşamasını tarama süreci oluşturmaktadır. İşleyiş hakkında bilgi için bkz.; "Müzakere Süreci: Müzakere Sürecinin Aşamaları", <http://www.ikv.org.tr/muzakeresureci.php>; B. Tarihi: 16.03.2006.

ilişkin kıstaslarını üye devletler arasındaki denge ve siyasi çekişmelere göre esnettiğinin de açık göstergesi olmuştur. Türkiye'nin AB üyeliği önünde çıkarılan pek çok siyasi engel ve dayatmaların üyeler arasındaki farklı siyasi çıkarılara göre şekillendiğini söyleyebiliriz. Yunanistan, Kıbrıs Rum Yönetimi (KRY)'nin AB üyeliği için, genişleme dalgasını veto etme pazarlığını yürütmüş ve sonuçta bunu başarmıştır. Günümüzde ise benzer bir siyaseti Avusturya açıktan izlemekte ve Hırvatistan ile müzakerelere başlanması için Türkiye'nin Kıbrıs ve Ege uyuşmazlıklarına ilişkin politikasını değiştirmesini, hatta giderek, üyeliğin imtiyazlı ortaklığa dönüştürülmesini istemektedir. Doğal olarak, bu siyaset, üyeler arasında çeşitli tepkilere yol açarken Türkiye ile sorunları olan KRY ve Yunanistan'ın desteğini almaktadır. Oysa Türk-Yunan ilişkileri bakımından gözden kaçırılan bir nokta vardır; AB'nin genişleme sürecini başarıyla sürdürebilmesi ve istikrarlı bir "Birleşik Avrupa" oluşturabilmesi bir yanı sıra Türkiye'nin de Birliğe tam üye yapılmasına bağlıdır. Diğer yanı sıra, Kıbrıs sorunu ve Ege uyuşmazlıklarına gerektiğinden fazla rol yüklenmiş olması Birlik üyeleri arasında olduğu kadar Türkiye ile Birlik arasında da aşırı bir tırmanma doğurmuştur, bu ise sonuçta Birlik ile siyasi ilişkilerin kopmasına, bölgesel istikrarın zedelenmesine neden olabilecek bir gelişmeye yol açabilir.

Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde AB Faktörü

Hiç kuşkusuz AB'nin genişlemesi açısından Türkiye özgün bir örnektir. Yapısal özellikleriyle olduğu kadar AB'nin genişlemeye ilişkin ilkeleri bakımından da iyi düşünülmüş çözümlere ve desteğe ihtiyaç vardır. Aynı şekilde, gerek Kıbrıs sorunu gerekse Ege uyuşmazlıkları kendi başlarına özgün sorunlardır ve çözülebilmesi taraflar arasında ortak iradeye ve dengenin korunmasına bağlıdır. Bu özgünlüğü dikkate almayan girişimlerin başarı olasılığı düşük olduğu gibi başarısızlığın istikrarsızlığa dönüşmesi de aynı oranda yüksek bir olasılıktır.

Bu konudaki değerlendirmelere geçmeden vurgulanması gereken bir başka nokta, Türkiye'nin gerek Kıbrıs gerekse Ege Denizi'ne ilişkin uyuşmazlıkların çözümünü geciktiren değil aksine destekleyen, kolaylaştıran bir ülke olduğu gerçeğidir. Söz konusu sorunlarda ulusal çıkarların ve dengelerin gözetilmekte oluşu kimi zaman yoğun baskı ve eleştirilere yol açmıştır. Taraflardan herhangi birinin ulusal çıkarlarından feragat ederek elde edilecek çözümü benimsemesinin istikrarlı bir sonucu beraberinde getirmeyeceği, aksine daha derin sorunlara yol açabileceği ortadadır. Bu nedenle zor da olsa uzun da sürse yapılması gereken çıkarları gözetilen ve dengeleyen bir çözüm üzerinde uzlaşmaktır. Diğer yandan, AB, iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların ele alınmasında ve çözüme ilişkin görüşme sürecinin işleyişinde

etkin bir faktör olmaya başlamıştır.² Dolayısıyla, AB faktörü, gerek Türkiye'nin bu örgüte üyeliğini, gerekse Yunanistan ile uyuşmazlıklarının nasıl sonuçlandırılacağını derinden etkilemektedir. AB'nin Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde karşılıklı güvenlik ve güven ortamının geliştirilmesine zemin oluşturduğunu söylemek mümkündür. Ancak bunun uyuşmazlıkların çözümünü sağlaması, gerek sorunların niteliği gerekse iki ülke arasındaki asimetrik güç dengesi nedeniyle kolay değildir. Yunanistan AB üyesi bir ülkedir, Türkiye ise AB'ye tam üyelik müzakerelerine başlamak üzere olan bir ülke durumundadır. Üstelik yeni dönemde Yunanistan'ın yanı sıra bir de KRY, AB'ye üye olarak katılmıştır ve Türkiye, Kıbrıs sorununun çözümünde de ciddi baskılarla karşı karşıyadır. Dolayısıyla uyuşmazlıkların giderilmesi konusunda Türkiye'nin AB'nin sunmuş olduğu "güven-güvenlik" ortamından yararlanarak Yunanistan ile olan uyuşmazlıklarını çözebilmesi şüpheli görünmektedir. Çünkü adaylık ve üyelik müzakereleri boyunca Yunanistan'ın da içinde yer aldığı AB, Türkiye ile ilişkilerinde hakkaniyete uygun bir çözümü arzuladığını gösteren bir yaklaşım sergilemekten uzak kalmış ve uyuşmazlıkların çözümünde bir "taraf" gibi davranmıştır.³ Bu ise "pazarlık-dayatma" ilişkisi ortaya çıkarmış ve görüşme sürecinde Türkiye üzerinde marjinal bir baskı

² Bu konuda bkz.; Fuat Aksu, "Ege Sorunlarının Geleceği ve Türkiye:AB Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Seçenekleri", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 3, Sayı 5, Temmuz 2005, ss.261-286; Fuat Aksu, "Ege ve Kıbrıs Sorunlarının Çözümünde Avrupa Birliği'nin Tutumu", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 2, Sayı 3, Şubat 2004, ss. 103-132.

³ Eski Dışişleri Bakanlarından İsmail Cem, Bakanlığı döneminde AB'nin Türkiye'nin üyeliği ile Kıbrıs sorunu ve Yunanistan ile olan uyuşmazlıklar arasında nasıl bir koşulluk kurmaya çalıştıklarını ve bu koşulluğu kırmak için nasıl bir strateji izlediklerini yazmış olduğu kitabında ayrıntılarıyla açıklamaktadır. Nitekim 1997 Lüksemburg Zirvesi sonrasında Türkiye'nin bu koşulluğu kırmak için kararlı ve tutarlı bir politika izlemiş olduğunu söylemek mümkündür. Yapılan açıklamaya göre söz konusu zirve kararları aşağıdaki nedenlerden dolayı kabul edilemez niteliktedir;

"-Türkiye, öteki aday ülkelerle aynı çerçevede, aynı iyi niyetli yaklaşımla ve objektif kistastara göre değerlendirilmemiştir.

-Türkiye'ye yeni ve olumlu unsurlar gibi sunulanların pek çoğu aslında, AB'nin Türkiye'ye karşı geçmişte üstlendiği ve yıllardır yerine getirmediği yükümlülüklerdir.

-Türkiye'nin iç yapısına ve Kıbrıs dahil dış politikasına dair yanlı, ön yargılı ve abartılı değerlendirmeler yapılmıştır.

-Bu yanlış yaklaşımlarla kabul edilmesi mümkün olmayan art niyetli siyasi koşullar dayatılmak istenmiştir.

Dönem Başkanı'nın beyanları bu yaklaşımın arkasındaki zihniyeti daha da belirginleştirmiştir. Bu yaklaşım ve zihniyet değişmedikçe, ilişkilerimizin yapıcı ve çok yönlü bir diyalog içinde geliştirilmesi beklenemez. Bu durumda iki tarafı doğrudan ve birlikte ilgilendirmeyen siyasi konuları da kapsayacak bir görüşme ortamı sağlanması mümkün olmayacaktır. Öteden beri olduğu gibi, ilişkilerimizde siyasi koşul dayatılmasını reddediyoruz.

AB'nin tutumu sağlam ve güven duyulabilecek bir zemin oluşturmaktan uzaktır. Türkiye'nin geleceği ve AB ile ilişkileri böylesine belirsiz bir zemin üzerine inşa edilemez.

*AB ile varılan ortaklık ilişkileri sürecektir. Ancak bu ilişkilerin geliştirilmesi AB'nin yükümlülüklerini yerine getirmesine bağlıdır. (...)Türkiye'nin yerinin olmayacağı tek Avrupa topluluğu kendini ayrımcılık ve hoşgörüsüzlük temelinde tanımlayıp sınırlayan bir Avrupa Topluluğudur." (Vurgular bana ait, F.A.) Lüksemburg Zirvesi Sonuçlarına İlişkin Hükümet Açıklaması (14 Aralık 1997) için bkz; İsmail Cem, **Avrupa'nın "Birliği" ve Türkiye**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, ss.62-63, Ayrıca bkz, "Çıkarken Kapıyı Kapatık", Milliyet, 15 Aralık 1997, (İnternet Baskısı; <http://www.milliyet.com.tr/1997/12/15/dunya/cik.html>) ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.*

1999 Helsinki Zirvesi ile Türkiye'nin aday ülke statüsü tanınırken Kıbrıs sorunu ve Yunanistan ile olan uyuşmazlıklar konusunun bir ön koşul oluşturmasına Türkiye'nin evet demeyeceği ısrarla belirtilmiştir. 2003 yılında ise yeniden bu koşulluğun ilişkilere yerleştirildiğini görmek mümkün. Nitekim Lüksemburg Zirve kararlarının Türkiye açısından kabul edilebilir nitelikte olmadığı vurgulanarak AB ile siyasi ilişkilerin seviyesi düşürülmüştür. Bu konuda bkz; İsmail Cem, **Avrupa'nın "Birliği" ve Türkiye...**,

yaratmıştır.⁴ Sonuçta siyasal karar alıcıların olduğu kadar sıradan insanların da AB'nin iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların çözümünde tarafsız bir zemin sağlayacağına olan algılamaları ve kanaatleri olumsuz etkilenmektedir. Algılamalardaki bu değişikliği pekiştiren bir diğer unsur ise gerek AB kamuoyunun gerekse üye ülke siyasetçilerinin Türkiye'nin tam üyeliğine ilişkin görüşlerinde bir bütünlüğün ve tutarlılığın bulunmamasıdır. Türkiye'nin tam üyeliğine destek veren üyeler olduğu gibi üyeliği kimi koşullara bağlayan, tamamen reddeden veya imtiyazlı ortaklık öngören üyeler de bulunmaktadır. Dolayısıyla her ne kadar zirve kararlarında oybirliği ile müzakerelerin nihai hedefinin tam üyelik olduğuna vurgu yapılırsa da işleyişte bu konudaki yaklaşımın üyeliği zorlaştırmak ve belirsiz bir tarihe ertelemek yönünde geliştiği söylenebilir.⁵

AB'nin uyuşmazlıkların çözümünde kurumsal ve işlevsel bir role soyunmuş olması ilkelerle işleyiş arasındaki tutarlılığı duyarlı hale getirmektedir. Uyuşmazlıkların çözümünde karşılaşılan güçlükler ve artan marjinal baskılar tarafları çözümsüzlüğe sürükleyebilecek bir etki de yaratabilir. Nitekim Türkiye açısından olduğu kadar Yunanistan açısından da bu çözümsüzlüğün yaratacağı etki gün geçtikçe daha fazla dile getirilmektedir. Türkiye, stratejik çıkarları ve önceliklerinden, egemenlik haklarından vereceği "ödün"lerle bir stratejik çıkarını dengeleyemeyeceği yargısına vardığı anda izlemekte olduğu politikalarında değişikliğe gidebilir; bu da işbirliği ortamını ve "istikrar"ı bozucu bir sonuç yaratır. Yunanistan ve Kıbrıs Rum toplumu açısından da benzer kaygılar vardır. Eğer Türkiye üzerinde baskılar yoğunlaşırsa Türkiye bu süreçten dışlanabilir ve yeniden "tehdit" unsuru haline gelebilir. Bu nedenle, bağımlılık ve koşul dayatma ilişkisi doğuran AB üyeliği konusunda Türkiye'nin herhangi bir kopuş sürecine girmemesine özellikle dikkat etmek gerekir.⁶ Dolayısıyla, bir bütün olarak değerlendirildiğinde, AB'nin çatışma çözümü analizleri, Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların çözümünde ve güvenli-istikrarlı bir örgütlenme yaratma

⁴ KRY'nin 1 Mayıs 2004'de AB'ye tam üye olmasından önce bu marjinal etkinin görece olarak daha az olduğundan söz edilebilir. KRY'nin üyeliği sonrasında ise Yunanistan 2. bir veto yetkisine sahip olmuş ve AB politikalarını etkileme kapasitesi daha da artmıştır.

⁵ Uluslararası ilişkilerde müzakere süreci içerisinde olan taraflar açısından sürdürülen görüşmelerin sonucunu önceden kestirmek mümkün değildir. Görüşmeyi yürüten taraflar bir uzlaşmaya varabilecekleri gibi uzlaşmazlık durumu da olasılıklar içerisinde. Bir başka nokta ise müzakerelerde bir uzlaşımın ortaya çıkması dahi her zaman taraflara uzlaşmayı uygulamaya geçirme olanağı vermeyebilir. Bu nedenle Türkiye ile yürütülecek müzakerelerin açık uçlu bir süreç oluşturduğunu vurgulayan Müzakere Çerçeve Belgesi'nin 2. maddesi gerek üyeler arasında gerek Türkiye açısından bir güvence-güvensizlik sorunu yaratmaktadır.

⁶ Nitekim Müzakere Çerçeve Belgesi'nin 2. maddesi'nde bu kaygıyı giderme çabası vardır. Buna göre; "...Müzakereler, doğası gereği sonuçları önceden garanti edilemeyen açık uçlu bir süreçtir. Birliğin Türkiye'yi hazmetme kapasitesi de dahil olmak üzere tüm Kopenhag kriterleri bütünüyle göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin üyeliğin tüm gereklerini tam olarak üstlenecek durumda olmaması halinde, Türkiye'nin Avrupa yapılarına mümkün olan en kuvvetli bağlarla bağlanması sağlanmalıdır." "Türkiye İçin Katılım Müzakereleri Çerçeve Belgesi", <http://www.ikv.org.tr/haberler2.php?ID=1427> ; B. Tarihi: 10 Ekim 2005.

çabalarında, tüm etkenleri sürece katamadığı için, kalıcı ve uyumsuzluğun taraflarını memnun eden bir çözüm üretmekte yetersizdir.

Türkiye'nin 1987 yılında AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunması Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyumsuzlukların yönelimini etkileyecek önemli bir girişimdir. Türkiye'nin AB içerisinde yer almak istemesi bu birlik içerisinde veto yetkisine sahip Yunanistan'ın pazarlık gücünü arttırmış ve süreç içerisinde de Yunanistan bu avantajından yararlanmıştı. Sadece Ege uyumsuzlukları konusunda değil Kıbrıs konusunda da Türkiye'nin bir "pazarlık-dayatma"⁷ ilişkisini başlattığı görülmektedir. Nitekim Türkiye'nin 1995 yılında Gümrük Birliği (GB) anlaşmasını imzalamak için KRY'nin başvurusuna tepki göstermemesi ve üyelik görüşmelerinin başlatılmasına karşı çıkmaması sonuçta Kıbrıs'ın tek meşru temsilcisi sıfatıyla AB'ye tam üye olmasını kolaylaştırmış ve yeni bir veto kaynağı ortaya çıkarmıştır.⁸ Türkiye'nin AB üyeliğini pazarlıklarla etkileme kapasitesine sahip iki ülke ile -

⁷ Soğuk Savaş dönemi koşullarında Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyumsuzlukların büyük ölçüde ittifak içerisindeki güç dengesine göre şekillendiğinden söz edilebilir. Bu dönemde Türkiye'nin genelde Batı bloğu ve NATO, özelde ABD ile olan ilişkilerindeki stratejik yeri Yunanistan ile olan uyumsuzluklarına yaklaşım bakımından görece serbesti sağlamıştır. Her iki ülkenin de ittifak ve işbirliği içerisinde olduğu ülke ve örgütlerin Türk-Yunan uyumsuzluklarını ve Kıbrıs sorununu ele alırken taraflara karşı "ölçülü" bir tavır takındıkları, uyumsuzlukların barışçıl yöntemler kullanılarak çözülmesi gerektiği yönünde açıklamalarda buldukları görülür. Bu yaklaşımın değişmeye başlaması ise Yunanistan'ın ABD'den daha fazla kendini Avrupa'ya yakın bulmaya başlamasıyla koşut gelişmiş ve 1981 yılında AB'ye üye olarak katılmasıyla bugünkü çizgisine ulaşmıştır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde, "pazarlık-dayatma" ilişkisini başlatan ve Türk-Yunan ilişkisinde stratejik dengeyi değiştiren gelişme Yunanistan'ın AB entegrasyonuna tam üye olarak katılması olmuştur. Bu denge değişikliğinin Türk-Yunan uyumsuzlukları açısından önemi 1987 yılında Türkiye'nin de AB'ye tam üye olmak için başvuruda bulunması ile bir kez daha gözler önüne serilmiştir. 1981 sonrası dönemde Türkiye-AB ilişkilerinde Yunanistan AB kökenli yardımların engelleyicisi durumunda iken bu kez üyeliğin önünde aşılması zor bir engel olarak ortaya çıkmıştır. Yunanistan açısından bu aşamadan itibaren "pazarlık-dayatma" ve "caydırma" stratejileri önem kazanmış ve Türk -Yunan uyumsuzluklarının ve Kıbrıs sorununun çözümünde kullanılmaya başlanmıştır. Nitekim 1989'da Türkiye'nin üyelik istemi reddedilirken üyeliğe ehil olmadığı gerekçesine dayanılmış, 1993 sonrasında ise AB'nin genişleme için öngördüğü kriterlerin yanı sıra siyasi uyumsuzlukların çözümünde de ilerleme sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Bu durum AB'nin Türk-Yunan uyumsuzluklarının çözümünde uygun bir platform olup olmadığı tartışmalarını gündeme getirmiştir. Nitekim bu süreçte Yunanistan'ın AB üyesi olması ve AB politikalarını etkileme kapasitesinin bulunması AB'nin uyumsuzluğun taraflarına eşit uzaklıkta olmasını ve genişleme ilkelerini rasyonel uygulamasını güçleştirmiştir. Sonuçta, AB, Türk-Yunan uyumsuzluğunda hem bir taraf olmuş hem de "pazarlık-dayatma" ilişkisini uygulamıştır. AB bir yandan Türkiye'nin tam üyeliği için Kopenhag Kriterlerinin yanı sıra Kıbrıs sorunu ve sınır uyumsuzluklarının çözümünü şart koşarken diğer yandan da bu konularda herhangi bir ilerleme sağlanmadığı takdirde Türkiye'ye AB'nin kapılarının kapanacağını söylemektedir. Bu konudaki değerlendirmeler için bkz.; Ayşe Betül Çelik ve Bahar Rumelili, "The Impact of EU Enlargement From A Conflict Resolution Framework: A Comparative Analysis of Internal And External Conflicts" <http://www.sgir.org/conference2004/papers/Celik%20Rumelili%20-%20The%20impact%20of%20EU%20enlargement.pdf> ; Doğa Ulaş Eralp ve Nimet Berker, "Assesing the Conflict Resolution Potential of the EU: The Cyprus Conflict and Accession Negotiations", *Security Dialogue*, Vol. 36, No. 2, June 2005, p.176. Sephan Stetter, Mathias Albert, Thomas Diez, "The European Union and Border Conflicts: The Transformative Power of Integration", <http://www.euborderconf.bham.ac.uk/publications/files/WP1Conceptualwork.pdf> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

Benzer bir "pazarlık-dayatma" ilişkisini Türkiye, 1974-1980 arası dönemde Yunanistan'ın NATO askeri kanadından ayrılmasıyla elde etmiş, Yunanistan'ın NATO askeri kanadına geri dönüşü için NATO komuta kontrol sahalarının yeniden belirlenmesi gerektiğini ve Ege'de uyumsuzluk konularında Yunanistan'ın yapıcı adımlar atması gerektiğini ileri sürmüştür. Ancak bu "pazarlık-dayatma" ilişkisi uzun sürmemiş, 12 Eylül darbesi sonucunda "Rogers Planı" ile Yunanistan NATO askeri kanadına dönerken Türkiye bu durumdan yararlanamamıştır. İlerleyen yıllarda Türkiye'nin AB üyelik başvurusu önünde Yunanistan engeli ileri sürüldüğünde Türkiye'nin üyeliği ile Yunanistan'ın NATO'ya dönüşü arasında bir karşılıklılığın kurulabileceği dile getirilmiş ve bu durum "kaçırılmış bir fırsat" olarak değerlendirilmiştir.

⁸ Gümrük Birliği anlaşmasının hukuki niteliği özellikle onay ve yürürlüğe girme şekli bakımından tartışmalı bir durum ortaya çıkarmış bulunmaktadır. Bu konudaki bir inceleme için bkz.; Kemal Başlar, "Gümrük Birliği 'Anlaşması'nın (1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın) Hukuksal Niteliği", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Vol. 4/1, 2004, (İnternet Yayını: <http://www.anayasa.gen.tr/gumruk.htm> ; B. Tarihi: 10 Ekim 2005.) Başlar'a göre, "1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı,

KRY ve Yunanistan ile- Türkiye arasındaki uyuşmazlık konularının adil ve kalıcı bir çözüme ulaştırılabilmesi güçleşmiştir. Bu süreçte Türkiye aleyhine sonuçlar vermeye başlayan bir pazarlık ve caydırma mekanizması işlemektedir. Kıbrıs ve Ege uyuşmazlıklarında Türkiye'nin siyasi ve hukuki tezlerinden geri dönüşlerin yaşandığı görülmektedir. Türkiye'de siyasi iktidar uzun yıllardır toplumsal mutabakatın sağlanmış olduğu konularda bu mutabakatın aksine kararları uygulamaktadır. Bu durum siyasi iktidarın müzakerelerdeki pazarlık gücünü daha da zayıflatan ve kamuoyu desteğini ortadan kaldıran bir etki yaratmaktadır. Bu bağlamda dış politikanın AB'ye tam üyelik müzakerelerine endeksenerek yürütülmekte olduğu söylenebilir. Ancak AB ile ilişkilerin hangi esaslar üzerinde yürütülmesi gerektiği konusunda dış politika karar alma mekanizması içerisinde dahi görüş ayrılıklarının olduğu görülmektedir.⁹

1999 sonrası dönemde Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinde Kıbrıs sorununun Ege uyuşmazlıklarından belirgin şekilde ön plana çıkarılarak ele alındığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte, Helsinki Zirve kararı ile Türkiye'nin üyeliğe aday olduğu kabul edilirken Kıbrıs sorunu bir ön şart olarak görülmemiştir.¹⁰ Ancak, aynı kararda Kıbrıs konusundaki çözümsüzlüğün Rumların üyeliği için bir ön şart oluşturmayacağı da karara bağlanmıştır. Bu konuların herhangi bir şekilde Türkiye ile yürütülecek üyelik görüşmelerinde ön şart olarak ileri sürülmesi büyük ölçüde 57. Hükümet sonrasında olmuştur. Dolayısıyla, Türkiye-Yunanistan uyuşmazlıklarının ve Kıbrıs sorunun çözümünde bir tür salam doğrama taktiği

Türkiye'yi taahhüt altına alan ve Türk kanunlarında değişiklik gerektiren bir belge olmasına rağmen, usulüne göre onaylanmamış ve yetki aşımı (ultra vires) ile sakatlanmıştır. Böyle bir belgenin yoklukla malül (null and void) olduğunun tespiti gerektiği halde, anayasal ve yasal boşluk nedeniyle Karar'ın yargısal denetimi bugüne kadar yapılamamıştır."

⁹ Aynı bir çalışmanın konusunu oluşturabilecek bir konu olmasına rağmen, Türkiye'nin AB'ye tam üye olarak katılması konusunda siyasi partilerin, farklı gerekçelere dayanmakla birlikte, fikir birliği içerisinde olduğu söylenebilir. Bu konuda ayrılık daha çok AB'ye tam üyeliğin hangi şartlarla gerçekleşmesi gerektiği ve yürütülen görüşmelerin niteliği üzerinde yoğunluk kazanmaktadır. Kopenhag Kriterleri olarak anılan ilkelerin yaşama geçirilmesi büyük ölçüde Türkiye'deki demokratikleşme istemleriyle örtüştüğü için genel kabul görmesi anlaşılabilir bir olgudur. Bununla beraber, özellikle Kıbrıs sorunu, Ege uyuşmazlıkları, Ermeni soykırım iddiaları, etnik/dinsel ayrımcılığa verilen destek gibi konularda Türkiye'nin ulusal çıkarlarını AB karşısında etkin ve tutarlı savunmadığına ilişkin eleştiriler yapılmaktadır. Diğer yandan AB ile yürütülen ve bütünleşmeyi hedefleyen bir işbirliği girişiminin TBMM'yi ve muhalefeti göz ardı eden niteliği de iç politikada yoğun tartışmalara neden olmaktadır. Nitekim Müzakere Çerçeve Belgesi'nin 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye'ye iletilmesi ve Türkiye'nin belgeye onay vermesi sırasında iktidar ve muhalefet arasında yoğun tartışmalar yaşanmıştır. AKP Hükümeti alınacak kararın siyasi bir sorumluluk yüklemiş olduğunu ileri sürerek konuyu TBMM gündemine getirmek yerine parti organlarına taşımayı tercih etmiştir. Bu durum TBMM'de konu görüşülürken sert tartışmalara neden olmuştur. Bu konudaki tartışmalar için bkz.; "Hesap Veremedi", **Cumhuriyet**, 6 Ekim 2005, ss. 1-4; "Çerçeve'den Kavga Çıktı", **Radikal**, 6 Ekim 2005, s. 6.

¹⁰ 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi Başkanlık Sonuç Belgesi'nin 9. maddesi Birliğin Kıbrıs sorununa yaklaşımın içermektedir. Buna göre;

"(a) Avrupa Birliği Konseyi, 3 Aralık tarihinde New York'ta Kıbrıs meselesinin kapsamlı bir çözümüne yönelik olarak başlatılan görüşmeleri memnuniyetle karşılar ve BM Genel Sekreteri'nin bu süreci başarıyla sonuçlandırma yönündeki gayretlerine güçlü desteğini ifade eder.

(b) Avrupa Birliği Konseyi, politik bir çözümün Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne katılımını kolaylaştıracağına altını çizer. Üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme ulaşılamamış olursa, Konsey'in üyelik konusundaki kararı, yukarıdaki husus bir ön şart olmaksızın verilecektir. Bu konuda, Konsey tüm ilgili faktörleri dikkate alacaktır." http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html ; B. Tarihi: 10 Ekim 2005.

uygulanmıştır; Türkiye'nin AB'ye üyelik arzusu canlı tutularak bu uyuşmazlıklara ilişkin politikası büyük ölçüde değiştirilmiştir. Bunun Yunanistan ve KRY'nin taktik bir tercihi olduğunu söylemek mümkündür ve büyük ölçüde başarıya ulaşmıştır.¹¹ Ayrıca istikşafi görüşmeler¹² görece bir güven ortamının kurulmasını kolaylaştırmış, taraflara hareket serbestisi de kazandırmıştır. Bununla beraber, henüz herhangi bir uyuşmazlık konusunda tarafların mutabakatını sağlayacak çözüme ulaşmak mümkün olmamıştır. Dolayısıyla Ege uyuşmazlıkları konusunda bir tür örtülü öteleme/soğutma söz konusu iken bu alanda nasıl bir yönelim içerisinde olunacağı Kıbrıs sorununun nasıl çözümleneceğine bağlı olarak belirginleşecektir. Gerek AB'nin Aralık 2004 zirve kararı ve müzakere çerçeve belgesi gerekse Yunanistan Başbakanı Karamanlis'in yapmış olduğu açıklamalar bu kanıyı doğrulamaktadır. Karamanlis'in yapmış olduğu açıklamaya göre, Yunanistan, Türkiye'nin AB perspektifini desteklemektedir, *"Ancak bu tutum ne yeniden değerlendirmeye kapalıdır ne de kayıtsız şartsız destek demektir."*¹³

Türkiye ile Yunanistan arasında Helsinki sonrasında başlatılan istikşafi görüşmelerde ne ölçüde ilerleme sağlanmış olduğu açıklanmamakla beraber iki ülke arasında güvenlik ve güven artırıcı önlemlerin başarı ile sürdürülmeye çalışıldığı görülmektedir. Zaman zaman bu çabaları sekteye uğratan olaylar olsa da genelde her iki taraf da bu konudaki iyi niyetini

¹¹ Örneğin Helsinki Zirvesi ile beraber Türkiye'nin adaylığı önündeki engel kalktığında Yunanistan'da Hükümete çok fazla taviz verdiği yönünde suçlamalar yapılırken AB üyesi olarak Yunanistan'ın veto hakkına sahip olmasının yaratmış olduğu avantaja dikkat çekilmiş ve Türkiye'yi barış içinde birarada yaşamaya zorlamak için bu avantajdan daha fazla yararlanılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu konuda bkz; "Speech of Costas Caramanlis (Leader of New Democracy); in Journal of Parliamentary Debates, (15 December, 1999), p. 2379"den aktaran Apostolos Agnantopoulos, "The Europeanisation of Greek Foreign Policy A Conceptual Framework and an Empirical Application in Greek-Turkish Relations", http://www.lse.ac.uk/collections/hellenicObservatory/pdf/2ndSymposium_papers_pdf/Apostolos_Agnantopoulos_paper.pdf ; B. Tarihi: 10 Ekim 2005.

Diğer yandan, Yunanistan'ın Türkiye'yi AB içerisinde eşit üyelerden biri olarak kabullenmesi ve iki ülke arasındaki sorunların çözümü için AB'nin uygun bir platform olduğuna inanması durumunda bunun bir stratejik değişiklik olarak da yorumlanabilir. Ancak hâlihazırdaki durum, Yunanistan'ın ve KRY'nin AB'nin sağlamış olduğu genişleme politikasından yararlanarak Türkiye üzerinde baskı oluşturması, pazarlık/caydırma taktiği izlemesidir. Bu çerçevede Yunanistan'ın stratejisinin Türkiye'yi AB dışında fakat adaylık/müzakere sürecinde tutmak üzerine kurulu olduğu söylenebilir. Sonuçta bu durum Yunanistan'ın uzun vadeli stratejik çıkarlarına en uygun çözüm olarak görülmektedir. Bu konuda bir yorum için bkz; Ioannis N. Grigoriadis, "The Changing Role of the EU Factor in Greek-Turkish Relations", <http://www.lse.ac.uk/collections/hellenicObservatory/pdf/GrigoriadisIoannis-LSE%20Symposium21june03-The%20Changing%20Role%20of%20the%20EU%20Factor%20in%20Greek-Turkish%20Relations.pdf> ; B. Tarihi: 10 Ekim 2005.

¹² 33. İstikşafi görüşme 22 Şubat 2006'da Ankara'da gerçekleştirildi. "Dışişleri Bakanlığı'nın açıklamasına göre, bugün gerçekleştirilecek olan temaslarda, Yunan heyetinin başkanlığını Londra Büyükelçisi Anastase Skopelitis yapacak. Görüşmeler, Dışişleri Bakanlıkları Müsteşarları düzeyinde yapılıyor. 2002 yılı Mart ayından başlayan temaslarda, Ege sorunu ele alınıyor." "Türkiye İle Yunanistan, Ege Sorununu Bugün Ankara'da Masaya Yatıracak", http://www.dunyagazetesi.com.tr/news_display.asp?upsale_id=252002&dept_id=830 ; B. Tarihi: 9.3.2006.

¹³ Yorgo Kırbaki, "Destegimiz Şartsız Değil", **Radikal**, 12 Eylül 2005, s. 9. Türkiye'ye verilen destek konusunun Yunanistan'da giderek daha fazla tartışılmaya başlandığı görülmektedir. Özellikle 2006 yılı için hazırlanacak ilerleme raporlarına ilişkin süreç hızlandığında bunun daha fazla gündemde yer alacağı söylenebilir.

korumaktadır.¹⁴ Bununla birlikte, Kıbrıs konusunda belirsizlik sürmektedir. 24 Nisan 2004 tarihinde eş zamanlı olarak yapılan referandum sonrasında Annan Planı'nın rafa kaldırılması, aslında uzlaşmazlığın hangi taraftan kaynaklandığını göstermesi bakımından ilginç gelişmelere sahne olmuştur.¹⁵ Sonuçta Kıbrıs Rum tarafının büyük bir çoğunluk ile referandumda Annan Planı'nın önerdiği çözüme "hayır" oyu vermesi, buna karşılık, Kıbrıs Türk tarafında çoğunluğun –planın zaafına karşın- "evet" oyu vermesi, beklenen "umut"ları boşa çıkarmıştır.¹⁶

Kıbrıs Rum tarafı bu sonuçlara rağmen AB'ye tam üye olarak kabul edilmiştir. Böylece Kıbrıs'ın üyeliğine ilişkin olarak AB'nin temel tercihi açığa kavuşmuştur.¹⁷ Sonuçta

¹⁴ Örneğin Yunanistan Kara Kuvvetleri Akademisi'nde konuk öğrenci olarak bulunan Türk askerlerinin bulunduğu odaya girilerek Türk bayrağına saldırıda bulunulması, Kardak konusunda yeniden gerginliğin yaşanması bu bağlamda sıralanabilir. Basında yer alan haberlerden bazıları için bkz.; "Ege'de Sular Isındı", **Cumhuriyet**, 13 Nisan 2005, s. 10; Serkan Demirtaş, Yorgo Kırbaki, "Kardak Oyununda 2. Perde", **Radikal**, 14 Nisan 2005, s. 13; "Ziyarete Kardak Gölgesi", **Cumhuriyet**, 14 Nisan 2005, s. 10; Murat İlem, "Atina İle Bayrak Krizi", **Cumhuriyet**, 17 Nisan 2005, ss. 8; "Ege Barışına Eş Zamanlı Provokasyon", **Hürriyet**, 17 Nisan 2005, s. 27; Barkın Şık, "Atina'da Bayrak Provokasyonu", **Milliyet**, 17 Nisan 2005, s. 16.

Kardak Kayalıkları civarında Yunanlı balıkçıların Türk karasularına girmesi ile başlayan bunalımdan kısa bir süre sonra Yunanistan Kara Kuvvetleri Akademisi'nde Türk bayrağına yönelik saldırının gerçekleşmesi gerginliğe yol açmıştır. Yunanistan'ın Türk bayrağına yönelik saldırıyı gerçekleştirenleri belirleyip cezalandırması ve Türkiye'den resmen özür dilemesinin ardından yumuşama sağlanabilmiştir. Haziran ayında da Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt, Yunanistan'a resmi bir ziyarette bulunmuştur. Yorgo Kırbaki, "Atina'ya Tarihi Mesaj", **Radikal**, 24 Haziran 2005, s. 12; "AB Lütuf Değil", **Cumhuriyet**, 25 Haziran 2005, s. 6.

Diğer yandan, Nisan 2005 tarihinde bazı Yunanistan ajanlarının Aydın'ın Baltacı köyündeki mühimmat depolarını fotoğraflarken yakalanması ve daha sonra tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılmaları ve yurtdışına çıkış yasağı getirilmemeleri tartışılarda neden olmuş, bu arada Evangelos Polissos ve Konstantinos Tombuloğlu adlı ajanlar izlerini kaybettirmişlerdir. Türkiye Dışişleri Bakanlığı bu konuda sessiz kalmış ve basındaki haberleri izlemekle yetinmiştir. Bu konuda bkz.; "Dışişleri, Yunan Ajanları Basından İzlemiş", **Cumhuriyet**, 29 Ağustos 2005, s. 4.

¹⁵ Ocak 2006 tarihinde Türkiye'nin Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin olarak yeni bir adım atmış olduğu görülmektedir. "Kıbrıs'ta Kısıtlamaların Kaldırılmasına Yönelik Eylem Planı" adıyla açıklanan plan özünde KRY'nin zimnen tanınmasını sağlayacak bir süreci açarken KKTC'nin de izolasyonlardan kurtulması ve fiili olarak tanınması için kimi öneriler içermektedir. Ancak Türkiye'nin önermiş olduğu plan yeterince ilgi görmediği gibi Türkiye'de eleştirilere neden olmuştur. Bu konuda bkz.; Mahmut Gürer, "Annan'a Kıbrıs Teklifi", **Cumhuriyet**, 24 Ocak 2006, s. 10; "Dön Dolaş BM'ye...", **Radikal**, 23 Ocak 2006, s.12; Bahadır Selim Dilek, "Türkiye Taviz Veriyor", **Cumhuriyet**, 26 Ocak 2006, s. 11;

¹⁶ Annan Planı'nı aslında her iki topluma "zorla" kabul ettirilmeye çalışılan bir çözüm önerisi olarak değerlendirilebilir. Plan gerek hazırlanışı gerekse yaşama geçirilme süreci açısından ölü bir metin görünümündedir. Büyük ölçüde, bütünlük bir Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne tam üye yapılması hedefine ulaşmak üzere hazırlandığı izlenimini vermektedir. Ancak adadaki toplumların duyarlılıklarını göz ardı etmektedir. Sonuçta, adadaki toplumların çözümden anladığı gerçekleri dikkate almaması ve baskılarla benimsetilmeye çalışılması kaçınılmaz olarak planın referandumda tek yanlı reddine yol açmıştır.

¹⁷ 10-11 Aralık 1999 tarihinde yapılan Helsinki Zirvesi'nin Başkanlık Sonuç Belgesi'nin 9. maddesi Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunmasını üyelik için ön şart olmaktan çıkartmıştır.

"(a) Avrupa Birliği Konseyi, 3 Aralık tarihinde New York'ta Kıbrıs meselesinin kapsamlı bir çözümüne yönelik olarak başlatılan görüşmeleri memnuniyetle karşılar ve BM Genel Sekreteri'nin bu süreci başarıyla sonuçlandırma yönündeki gayretlerine güçlü desteğini ifade eder.

(b) Avrupa Birliği Konseyi, politik bir çözümün Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne katılımını kolaylaştıracağına altını çizer. Üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme ulaşılamamış olursa, Konsey'in üyelik konusundaki kararı, yukarıdaki husus bir ön şart olmaksızın verilecektir. Bu konuda, Konsey tüm ilgili faktörleri dikkate alacaktır."

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html ; B. Tarihi: 10 Ekim 2005.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde BM'nin aksine AB'nin Kıbrıs sorununun çözümünde adadaki taraflara eşit yaklaşmadığı ortaya çıkmaktadır. BM Genel Sekreteri'nin gözetimindeki toplumlararası görüşmeler toplumların eşitliği üzerinden sürdürülürken AB Kıbrıs Rum toplumunu adadaki her iki toplumun da tek meşru temsilcisi olarak kabullendiği ve her iki

adada yaşayan her iki toplumdan sadece biri, varlığını dayandırdığı temel metinlere açıkça aykırı bir şekilde, adanın tümünü temsilen AB'ye tam üye yapılmıştır.¹⁸ Diğer yandan, sorunun çözümü için AB çerçevesinde dile getirilen önlemler dahi yaşama geçirilememiş, bir yandan acil çözüm vurgusu yapılırken diğer yandan bu yöndeki çabaların tek yanlı kalmasına AB'den tepki gelmemiştir.¹⁹

Bu sonuç yeni sorunlar doğuracak niteliktedir. Nitekim AB, tek yanlı bir çözüm üretirken, Kıbrıs Türk toplumunun üyelik beklentilerini dikkate almadığı gibi, adil ve kalıcı bir çözüme ulaşılamamış olmasını da üyeliğin önünde bir engel olarak görmemiştir. Şimdi sorun, adada yaşayan Türk toplumunun AB genişlemesine nasıl eklenileceğidir.²⁰ Oysa yaratılan sonuç adadaki iki toplumlu, iki kesimli yapının kesinleşmesine neden olabilecek bir sonuçtur.²¹ Halen tartışılan, fiili iki kesimliliğin nasıl engellenebileceği, Türk toplumunun

toplum tarafından kabul edilen bir kalıcı çözüme ulaşılmadan Kıbrıs Rumlarının üyeliğini tanıdığını görmekteyiz. Bu ise bölünmüş bir Kıbrıs'ın ortaya çıkması durumunda kalıcı sorunlar doğurabilecek bir tercih olacaktır. Bu konuda bir değerlendirme için bkz.; Tarık Oğuzlu, "The EU as an Actor in the Solution of the Cyprus Dispute: The Question of How?", http://www.ecmi.de/jemie/download/Focus2-2002_Oguzlu.pdf; B. Tarihi: 10 Ekim 2005.

¹⁸ Bu konuda uluslararası hukuk açısından tartışmalar için bkz.; Örneğin Prof. Mendelson'un hazırlamış olduğu rapora göre, Türkiye'nin üyesi bulunmadığı ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu taraflarından her ikisinin birlikte temsil edilmediği bir bütünleşmeye GKRY'nin katılması fiili ve hukuki bir ihlâl oluşturmaktadır. Ayrıntılar için bkz. "Further Opinion of Professor M. H. Mendelson O.C. on the Application of the Republic of Cyprus to Join the European Union, Un doc. A/56/451-S/2001/953, 09 October 2001", www.un.org/documents/ga/docs/56/a56451.pdf; Karşı görüş için bkz.; "Letter Dated 19 December 2001 from the Permanent Representative of Cyprus to the United Nation addressed to the Secretary-General", <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a56723.pdf>; B. Tarihi: 10 Ekim 2005.

¹⁹ Elçin Poyrazlar, "Rumlar AB'yi Duymuyor", **Cumhuriyet**, 12 Eylül 2005, s. 11. Diğer yandan, Şubat 2006'da AB, KKTC'nin izolasyonunun kaldırılmasına yönelik olarak hazırlamış olduğu mali yardım ve serbest ticaret tüzüklerini birbirinden ayırmıştır. Böylece KKTC ile serbest ticaret yapılması rafa kaldırılırken Annan planının reddi ve sonrasında KRY'nin tek yanlı üyeliğinin ardından hazırlanan tüzükler geçen süre içerisinde zamanaşımı yaşanması yüzünden 259 milyon avrodan 139 milyon avroya inmiştir. Bu konudaki tartışmalar için bkz.; Güven Özalp, "AB, Kuzey Kıbrıs Tüzüklerini Ayırdı", **Radikal**, 25 Şubat 2006, s. 13; "Serbest Ticaret Olmadan Mali Yardıma Ret", **Radikal**, 26 Şubat 2006, s. 13; "Ankara'dan Tüzüğe Tepki", **Cumhuriyet**, 26 Şubat 2006, s. 8.

²⁰ Kıbrıs'ta eş zamanlı gerçekleştirilen referandumun ardından AB mevcut duruma ilişkin tutumunu belirlemek amacıyla bir tüzük hazırlamıştır. Tüzüğün ayrıntılarında da görüldüğü üzere Kıbrıs Türk toplumunun meşru kimliği ve varlığı tanınmaktan özenle kaçınılmış, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin etkili kontrolü altında olmayan bölge" nitelemesi çerçevesinde ekonomik ve ticari ilişkilerin kontrolü KRY'ne bırakılmıştır. Tüzük için bkz.; "AB Kıbrıs Tüzüğü", <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kibristuzuk.html>; B. Tarihi: 10 Ekim 2005.

²¹ KRY'nin Annan planına taktik nedenlerden dolayı "hayır" oyu verdiklerine ilişkin açıklamalar basında yer almış ve referandumda planının reddedilmesiyle Rum toplumunun Türkiye'ye dönük baskılarda AB avantajını yakaladığı belirtilmiştir. Örneğin Güney Kıbrıs'ta yayımlanan Alithia gazetesinde yer alan haberde, Kıbrıs Rum yönetimi Adalet ve Kamu Düzeni Bakanı Doros Theodoru, "Referandumdan çıkan 'hayır' yanıtı bir başarıydı, çünkü 'hayır' yanıtımızla devlet olmaya devam ettik. Böylece bir devlet olarak AB'ye üyeyiz. AB'de sesimiz var ve oynayacak role sahibiz" demiş ve hükümet tarafından izlenen politikayı şu şekilde belirtmiştir; "Bugüne kadarki çaba, çözümleri engellemektir. 3 Ekim'e kadar müzakerelerden kaçınmaya çalışacağız. Kıbrıs sorununun çözümü, zamana yayılarak ve Avrupa Birliği hukuku içinde aranacak." Gazeteye göre Theodoru, "hükümetin bütün mantığının, Güney Kıbrıs'ın AB'ye üye olduğu andan itibaren Kıbrıs sorununu çözmeye ihtiyacı olmadığı, çözümün şimdi artık yavaş yavaş Avrupa normları içine gireceği yönünde olduğunu" belirterek "Biz acele etmiyoruz, Türkiye ediyor. Biz Türkiye'yi kontrol edecek ve rol sahibi olacağız. Bu, Avrupa çözümüdür. Avrupa çözümü dediğimizde, kastettiğimiz budur. AB çerçevesi içinde, 'ışgalle' alakalı olan bütün bu küçük ve çok sayıda sorun, AB organlarında ve Türkiye'nin üyelik müzakerelerinde görüşülecek ve çözüm bulunacak". Güney Kıbrıs'ın AB üyeliğinin, Kıbrıs sorununu, "sadece BM tekelinin yeni şartları içinde, sadece çıkarların hesap edildiği BM çerçevesinde tamamen siyasi olmaktan çıkarıp AB çerçevesinde hukuki-siyasi bir konuya getirdiğini" söyleyen Theodoru'ya göre, "...AB çerçevesi içinde, faaliyet ve müdahale olanaklarımızın olacağı ve AB'nin hukuk rejimi ile Avrupa normlarını da yanımıza alacağımız ve AB ilkeleriyle şekillenen bu çerçevede Kıbrıs sorununa, elbette ki BM Genel Sekreteri'nin önerdiğinden çok daha kabul edilebilir bir çözümü aşamalı olarak başarabileceğimiz için iyimser olabiliriz. (...)Baskılar yoğunlaşmaya başladı ve artıyor. Bu bir olgudur. Bizim tavrımız ise başka bir olgudur. Tavrımız ilk kez sonuç

AB'ye tam üyelikte nasıl asimile edileceği, eşitlikten azınlığa nasıl razı edileceği sorunudur. Şimdilik bu konuda KRY'nin, Yunanistan ve bir bütün olarak AB'nin elini güçlendiren olgu, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik arzusunun ısrarla sürdürmesidir.²²

KRY'nin AB'ye Tam Üye Olmasının Etkisi-Sonuçları

Mayıs 2004'te KRY'nin "Kıbrıs'ın tek meşru temsilcisi" olarak AB'ye kabulü Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerinde mücadele içerisinde olacağı bir aktör daha ortaya çıkarmıştır.²³ KRY'nin elinde bulundurduğu veto yetkisi Türkiye açısından büyük sıkıntı yaratacak niteliktedir. KRY, AB üyeliği ile hem Türkiye'nin üyeliğine hem de Kıbrıs Türk toplumunun-KKTC'nin geleceğine ilişkin olarak belirgin bir avantaj kazanmış ve pazarlık gücüne erişmiştir.²⁴

Genişleyen AB içerisinde Türkiye ile sorunları olan iki üye ülkenin varlığı, getirilen koşullarla beraber, Türkiye açısından sürekli veto engelini nasıl aşılacağı sorusunu göz önünde tutmayı gerektirmekte; dolayısıyla, Türkiye'nin manevra alanını sınırlandırmaktadır.²⁵ Benzer bir durum AB'nin diğer üyeleri için söz konusudur, Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin

*getiriciliğe, role ve öneme sahiptir. Sadece çözümleri engellemek için değil, bazı somut çözümlerin ön şartlarının yaratılması için de..." Doros Theodoru, ayrıca, "çabalarının, dikkatleri 3 Ekim'e çevirmek ve müzakere prosedürü üzerine yoğunlaşmak yönünde olduğunu" ifade etmiştir. Bkz.; "Çözumsuzlük İtirafı", **Cumhuriyet**, 5 Mart 2005, s. 10; "Rumlardan Tarihi İtiraf: Çözümü Bbugüne Kadar Biz Engelledik", **Milliyet**, 4 Mart 2005, (İnternet Baskısı: <http://www.milliyet.com.tr/2005/03/04/son/sondun27.html>); B. Tarihi: 12. 9. 2005.*

²² Çözumsuzlük sürekli hale dönüştüğünde fiili iki kesimliliğin KKTC'nin ayrı bir devlet olarak hukuki varlığının tanınmasına yol açabileceği endişesi giderek daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır. Türkiye'nin AB üyeliğinin çıkmaza sürüklenmesi durumunda bu sonucun gerçekleşme olasılığının daha da artacağı dile getirilmektedir. Ayrıca bkz.; Petros Papakonstantinu, "Yunanistan Gerçekçi Davranmalı", **Cumhuriyet**, 12 Eylül 2005, s. 10. Nitekim Dönem Başkanı İngiltere'nin Müzakere Çerçeve Belgesi'nin AB zirvesinde görüşülmesi sırasında Kıbrıs Rum Yönetimi'ni bu gerekçeyi ileri sürerek ikna etmiş olduğu haberleri basında yer almıştır. Yorgo Kırbaki, "Straw, KKTC Kartı Çıkarmış", **Radikal**, 6 Ekim 2005, s. 11; "KKTC'yi Tanırım Baskısı", **Cumhuriyet**, 6 Ekim 2005, s. 11.

²³ Hukuki ve siyasi boyutuyla "meşru temsilci" olarak Kıbrıs Rum toplumunun "Kıbrıs Cumhuriyeti"ni temsil ettiği iddiası eskiye dayanmaktadır. Kıbrıs Rum Yönetimi Temmuz 1990'da AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuş, AB Komisyonu 1993 yılında vermiş olduğu kararla başvurunun tüm Kıbrıs adına yapılmış olduğunu belirtmiştir. Bununla beraber, Kıbrıs'ın 1972 yılında AET ile Ortaklık Anlaşması imzalaması, ardından 1987 yılında bir Protokol ile tamamlaması, 1991 yılında Ortak Parlamenterler Komitesi kurulması, 1990 yılında Lefkoşe'de Avrupa Komisyonu Delegasyonu'nun bir ofis açması, KRY'nin MEDA projelerinde yer alması gibi örnekler Kıbrıs Türk toplumunun bu süreçte hangi statü ile değerlendirildiğini göstermektedir.

²⁴ Nitekim Ocak 2006'da Türkiye'nin açıklamış olduğu eylem planının ardından KRY'nin AB çerçevesinde Türkiye'ye yönelik olarak veto tehdidini gündeme getirdiği görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin uluslararası örgütlerde KRY'ne yönelik olarak uyguladığı veto kararı ile AB tam üyelik müzakereleri sırasında ele alınacak 36 başlıktaki görüşmeler arasında bir paralellik kurulması dikkat çekicidir. KRY Dışişleri Bakanı Yorgo Yakovu'ya göre, "... Türkiye ile AB sürecinde açılacak 36 başlık bulunmaktadır ve her başlık için Kıbrıs Cumhuriyeti'nin onayı gereklidir. Kıbrıs Cumhuriyeti diğer üyeler gibi müzakerelerin hızını, içeriğini ve gidişatını kontrol edebilir. Belirli bir neden mevcutsa veto uygulanır. Örneğin, Türkiye uluslararası örgütlerde Kıbrıs'a veto uygulamama yükümlülüğünü üstlenmiştir, ancak 3 kez veto uygulamıştır. Müzakereler başladığı anda Türkiye'nin veto uygulaması durumunda, bir başlıkta bizim de veto uygulamamızı mantıksız olarak göreceği biri var mıdır?" "Yakovu: Veto Uygulayabiliriz", **Cumhuriyet**, 30 Ocak 2006, s. 10; Yorgo Kırbaki, "Telaşlanan Rumlara Veto Kartını Oynuyor", **Radikal**, 30 Ocak 2006, s. 12.

²⁵ Ancak diğer yandan, AB içerisindeki özellikle büyük üyelerin Türkiye'nin üyeliğini kabullenmesi durumunda bu veto engelini aşılabileceğine ilişkin beklentiler, düşünceler de dile getirilmektedir. Böyle bir ihtimalin gerçekleşmesi güç olmakla birlikte gerçekleşmesi durumunda AB'nin ciddi bir kriz içerisine sürüklenmesi riski de bulunmaktadır. Bununla birlikte, AB'nin Türkiye'nin üyeliğini kolaylaştıracağı bir durumda Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların çözülmesinde ilerleme kaydedileceği de bir gerçektir.

yaratacağı olumlu katkıyı göz önünde bulunduran bu üyeler için küçük bir üye devletin sürekli olarak sorun çıkarması ve Birliğin işleyişini sekteye uğratması istenen bir durum değildir. Ancak diğer yandan, Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkanlar için ise aynı durum bir avantaj olarak kabul edilmekte; Türkiye üzerinde baskı yaratılması ve üyeliğin önünde sürekli bir engel oluşturulması fırsatı olarak değerlendirilmektedir. Nitekim Ek Protokol sonrasında yaşananlar büyük ölçüde bunu göstermektedir. KRY'nin ön planda olduğu bir kesim üye, örneğin Fransa ve Avusturya, Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkarken gerekçe olarak Türkiye'nin KRY'ni tanımamasını ileri sürmüştü, Türkiye'nin KRY'ni "Kıbrıs'ın tek meşru temsilcisi" olarak hukuki açıdan da tanınması gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla bu durum AB içerisinde de bir görüş ayrılığı yaratmış durumdadır ve özünde, çözüm olmadan KRY'nin üye yapılmış olması yatmaktadır.

Diğer yandan, KRY'nin tam üyeliğinden sonra AB'ye yeni katılan ülkelerin Gümrük Birliği'ne dahil edilmesi²⁶ ve her türlü ekonomik, siyasi sürecin işletilmesi KRY'nin tanınması anlamına gelecek bir uygulama olacak ve KKTC'nin izolasyonunu pekiştirecek, meşruiyetini, varlığını tanımama sonucunu doğuracaktır. Önerilen her türden formül aslında AB'nin çözüm olmadan KRY'nin tam üyeliğini onaylamış olmasını meşrulaştırmaya dönüktür. Bu sorun yine Türkiye üzerinde yaratılan baskı ile çözümlenmeye çalışılmaktadır.

²⁶ Aslında Kıbrıs'ın GB'ne dahil edilmesi 2 Ekim 2004 tarih ve 25601 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan "Türkiye ile Avrupa Topluluğu Arasında Oluşturulan Gümrük Birliğinin Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar" ile gerçekleşmiştir. Buna göre 3/9/2002 tarihli ve 24865 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 24/7/2002 tarihli ve 2002/4616 sayılı Kararnamenin eki "Türkiye ile Avrupa Topluluğu Arasında Oluşturulan Gümrük Birliğinin Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Karar"ın 2. maddesinin (a) bendi değiştirilmiş, 1 Mayıs 2004'de tam üyeliği gerçekleşen ülkelerle birlikte "Kıbrıs" da Avrupa Birliği'ne üye ülkeler arasında kabul edilmiş ve GB çerçevesine dahil edilmiştir. Ancak bu kararda GKRY, bir tanıma anlamına gelmemesi için "Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak değil "Kıbrıs" adıyla yer almıştır. Söz konusu karar için bkz; "Türkiye ile Avrupa Topluluğu Arasında Oluşturulan Gümrük Birliğinin Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar", <http://rega.basbakanlik.gov.tr/Eskiler/2004/10/20041002.htm#2> ; B. Tarihi: 12.09.2005.

Aynı zamanda, Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada bu kararın herhangi bir şekilde KRY'nin tanınması anlamını taşımayacağı belirtilmiştir. Açıklamaya göre; "...***Bu karar, AB'yle ilişkilerimiz ve Gümrük Birliği kapsamındaki karşılıklı hukuki vecibelerimizden kaynaklanan idari bir tasarruftur. GKRY'nin AB'ye katılımı konusunda tarafımızdan 1 Mayıs 2004 tarihinde yapılan ve resmi kanallardan AB organlarına ve üyelerine de iletilen basın açıklamasında kayıtlı görüş ve tutumumuz aynen muhafaza edilmektedir. İç mevzuatımızdaki sözkonusu tadilat, herhangi bir şekilde GKRY'nin tanındığı anlamına gelmemektedir.***

Keza GKRY de, AB'yle imzaladığı Katılım Antlaşması hükümleri uyarınca, ülkemizden gönderilen malları Gümrük Birliği kapsamında kabul etmek yükümlülüğü altındadır. Nitekim GKRY de Türkiye'den gidecek mallara ilişkin tüm kısıtlamaları, 11 Aralık 1998 tarihinde çıkardığı bir Kararname'yle kaldırmış bulunmaktadır. GKRY'nin, 1 Mayıs 2004'den itibaren ülkemizden giden malların Gümrük Birliği çerçevesinde serbest dolaşımını kabul ettiği, AB Komisyonu'nca tarafımıza yazılı olarak teyit edilmiştir.

Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'yle arasındaki özel ilişkilere ve bunlardan kaynaklanan yükümlülüklerine bağlı kalmayı sürdürecektir." (Vurgular bana aittir. F. A.)

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/BasinEnformasyon/Aciklamalar/2004/Ekim/NO128_2Ekim2004.htm ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

Bütün bu açıklamalara karşın KRY'nin "Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak GB kapsamı içerisine alınmış olması "fiili tanıma" olarak değerlendirilebilecek bir uygulamadır.

Türkiye'nin bir deklarasyon yayınlarak KRY'ni Gümrük Birliği'ne dahil edebileceğini, fakat bunun KRY'ni siyasi olarak tanımak anlamına gelmeyeceğini açıklamış olması AB çevrelerinde tepki ile karşılanmaktadır. Ancak bunun da aşılma yolu vardır ve büyük ölçüde siyasi kararlılığı gerektirmektedir.

KRY'nin Gümrük Birliği Anlaşması Çerçevesine Dahil Edilmesi

1 Mayıs 2004 tarihinde Birliğe katılan 10 yeni üyenin Ankara Anlaşması'nın sağlamış olduğu haklardan yararlanabilmesi için Türkiye ile Birlik arasında yeni bir protokolün kabul edilmesi gerekmektedir. Ancak bu protokolün Türkiye'nin KRY'ni "Kıbrıs Cumhuriyeti" adıyla tanınması sonucunu doğurup doğurmayacağı konusu yeni bir tartışma yaratmıştır. Bu konunun Türkiye'nin üyelik sürecinde yeni bir engel olarak ortaya çıkması gündemi germiştir. Bununla birlikte, Türkiye, Ankara Antlaşması'nı hazırlanacak bir protokolle genişletmeye hazır olduğunu Konsey'e bildirmiş, ancak KRY'ni tanıma anlamına gelebilecek herhangi bir ifadenin protokolda yer almasına karşı çıkmıştır.

Bu durum 17 Aralık Zirve bildirisine şu şekilde yansımıştır: *"Avrupa Konseyi, Türkiye'nin, yeni AB üyesi ülkelerin katılımını dikkate alarak, Ankara Anlaşması'nın uyarlanmasına dair protokolü imzalamak yönündeki kararını memnuniyetle karşılamaktadır.*

Bunun ışığında, Türkiye'nin, 'Türk hükümeti, Ankara Anlaşması'nın uyarlanmasına ilişkin Protokol'ü katılım müzakerelerinin fiilen başlamasından önce ve AB üyeliğinin mevcut durumu çerçevesinde gerekli olan uyarlamaların üzerinde anlaşmaya varılması ve tamamlanması ertesinde imzalamaya hazırdır' yönündeki deklarasyonunu memnuniyetle karşılamaktadır."

16-17 Aralık 2004 AB Brüksel Zirvesi'nde Türkiye, 1963 Ankara Anlaşması'nı tüm AB üyelerine genişleten Uyum Protokolü'nü, gerekli müzakerelerin tamamlanmasından sonra 3 Ekim 2005 tarihinden önce imzalayacağını açıklamıştır. Nitekim, Türkiye, 29 Temmuz 2005 tarihinde AB dönem başkanı İngiltere ile yürüttüğü görüşmeler sonucunda protokolü onaylamış ve onaylarken de bunun KRY'ni tanıma anlamına gelmeyeceğini bir deklarasyon yayınlarak ilan etmiştir.

Yayımlanan deklarasyon aşağıdaki ifadeleri içermektedir:

"1. Türkiye, Kıbrıs sorununa siyasi bir çözüm bulunması yönündeki kararlılığını muhafaza etmektedir ve bu yöndeki tutumunu da açıkça ortaya koymuştur. Bu doğrultuda Türkiye, BM Genel Sekreteri'nin iki-kesimli yeni bir ortaklık devleti kurulmasını hedefleyen kapsamlı çözüme ulaşma yönündeki çabalarını desteklemeyi sürdürecektir. Adil ve kalıcı bir

çözüm, bölgede barışa, istikrara ve uyumlu ilişkilerin tesisine önemli bir katkıda bulunacaktır.

2. İşbu Protokol'de atıfta bulunulan Kıbrıs Cumhuriyeti, 1960'ta kurulan asıl ortaklık devleti değildir.

3. Türkiye bu nedenle, Kıbrıs Rum makamlarının, halihazırda olduğu gibi, Kıbrıs'ta sadece ara bölgenin güneyinde otorite, denetim ve yetki icra ettiği ve Kıbrıs Türk halkını temsil etmediği şeklindeki tutumunu sürdürecektir ve anılan makamların tasarruflarını buna göre muameleye tabi tutacaktır.

4. Türkiye bu Protokol'ün imzalanması, onaylanması ve uygulanmasının, Protokol'de atıfta bulunulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir biçimde tanınması anlamına gelmediğini ve Türkiye'nin 1960 Garanti, İttifak ve Kuruluş Anlaşmalarından kaynaklanan hak ve mükellefiyetlerini haleldar etmediğini beyan eder.

5. Türkiye, işbu Protokol'e taraf olmasının Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile mevcut ilişkilerini değiştirmeyeceğini teyit eder.

6. Kapsamlı bir çözüm bulununcaya değin, Türkiye'nin Kıbrıs'a ilişkin tutumu değişmeyecektir. Türkiye, Kıbrıs'ta kapsamlı bir çözüm sonucunda oluşacak yeni ortaklık devleti ile ilişkiler tesis etmeye hazır olduğunu beyan eder.²⁷

Deklarasyondan da anlaşılacağı gibi, Türkiye'nin 3 Ekim'de başlatılacak olan müzakere sürecinde kesintiye yol açacak engeli aşma stratejisi, tanımının fiili boyutu üzerine kurulmuştur. Ancak bunun yaratacağı riskin yüksekliği göz ardı edilmiştir. Bunun fiili bir tanıma olduğu üzerinde hemen her taraf örtülü olarak uzlaşmış durumdadır, hukuki tanımaya yol açıp açmayacağı ise hem ulusal düzeyde hem de Birlik çevrelerinde tartışma yaratmış durumdadır. Türkiye, yayınladığı deklarasyonla GB çerçevesinde sadece malların serbest dolaşımına ilişkin olarak Kıbrıs Rum kesimiyle ilişki kuracağının yükümlülüğünü üstlenirken, hava ve deniz limanlarının kullanımı konusunda yükümlülük altına girmeyeceğini açıklamıştır. Ancak bu durum da tartışmalıdır. Bilindiği gibi, Gümrük Birliği'nin özünü, üye ülkeler arasında malların serbest dolaşımı oluşturmaktadır. Bununla birlikte, 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nde, Türkiye ile Avrupa Birliği

²⁷ http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/BasinEnformasyon/Aciklamalar/2005/ Temmuz/NO123_29Temmuz2005.htm ; B. Tarihi: 10 Ekim 2005.

arasındaki Gümrük Birliği'nin "geliştirilip derinleştirilmesi" kararı alınmıştır.²⁸ "...Gümrük Birliği'nin derinleştirilmesinden kastedilen ise, halen Gümrük Birliği'nin dışında bulunan hizmetler ve kamu alımlarının serbestleştirilmesi ile karşılıklı tarım tavizlerinin daha ileri götürülmesidir.

Hizmetler ve kamu alımları alanındaki müzakereler, esasen Nisan 2000'de Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin bu yönde aldığı karara istinaden başlatılmış bulunmaktadır. Ekim 2000-Aralık 2003 döneminde dört tur müzakere yapılmıştır. Müzakerelere 2004'ün sonbaharında devam edilmesi gündemdedir."²⁹ Gümrük Birliği'nin genişletilmesi ve derinleştirilmesiyle hizmetlerin de GB çerçevesi içerisine alınacak olması hava ve deniz limanlarının KRY'ne açılması anlamını taşıyacağı için ayrı bir öneme sahiptir.³⁰ Özellikle mal akışının kara, deniz ve hava gümrükleri kullanılarak gerçekleştirilmesi gereği Türkiye'yi GKRY ile tanıma sürecine sürükleyecek niteliktedir. Türkiye'nin KRY'ne ait gemilere limanlarını ve uçaklara hava alanlarını açmayacağını açıklamış olması ise GB anlaşması çerçevesinde Türkiye'yi

²⁸ Karar metni için bkz.; "The Presidency Conclusions of the Copenhagen European Council (12 and 13 December 2002)", http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/73842.pdf ; Türkçesi için bkz.; "12-13 Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi Sonuç Belgesi'nin İKV Tarafından Gerçekleştirilen Resmi Olmayan Özet Çevirisi", <http://www.ikv.org.tr/pdfs/kopenhagzirvesonuc-tr.pdf> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

²⁹ http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/Turkiye-ABGumrukBirligi.htm ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

Avrupa Birliği'nin 2004 Yılı İlerleme Raporu'nda GB'nin genişletilmesi ve derinleştirilmesi konusunda şu değerlendirme yapılmaktadır. "Avrupa – Devlet ve Hükümet Başkanları - Konseyi 17-18 Haziran 2004 tarihinde Türkiye'yi, Topluluk ve 25 Üye Devlet adına, yeni Üye Devletlerin katılımını göz önünde bulundurarak, Ankara Anlaşmasının uyarlanması konusunda Komisyon ile müzakerelerini tamamlamaya davet etmiştir. Komisyon, daha sonra, bu Anlaşmanın uyarlanması için gereken taslak protokolü Türk makamlarına göndermiş ve henüz imzalanamamıştır. Türkiye, imzaya kadar, Kıbrıs Cumhuriyetini de kapsayacak şekilde Gümrük Birliğini genişletmemiştir.

Gümrük birliğinin işleyişinde bazı iyileştirmeler yapılmış ve Komisyon ve Türkiye arasında özellikle, ürünlerin teknik düzenlemelerine ilişkin işbirliği daha da ilerlemiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin 1/95 sayılı Karar gereğince, çeşitli taahhütleri uygulamadaki başarısızlığı nedeniyle, ortaya çıkan dava düzeyi endişe konusudur. Sonuç olarak, Gümrük Birliğinin genişletilmesi ve derinleştirilmesine ilişkin eylem planı üzerinde anlaşmaya varılamamıştır. Hizmetler ve kamu ihaleleri konusunda uzlaşma amacıyla yapılan görüşmeler yavaş da olsa 2003 ve 2004'de de devam etmiştir. Türkiye'nin kamu ihalelerini uyumlaştırmadaki başarısızlığı bu görüşmeler için önemli bir engel oluşturmaktadır. Rekabet kurallarının uygulanmasına ilişkin Ortaklık Konseyi Kararı Türkiye Devlet Yardımları İzleme Kurulu oluşturulmadığı için imzalanamamıştır."

http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/41ED63FD-4A5E-45A6-A6DF-4E2C246CCF13/0/ilerleme_raporu.pdf ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

³⁰ Türkiye'nin Ek Protokol'e ilişkin mutabakatı Avrupa Komisyonu'na iletildiğinde yapılan açıklamalarda Protokolün sadece malların dolaşımına serbestlik getirdiğine işaret edilmiş, limanlar ve havaalanlarının kullanımının hizmet sektörüne ilişkin olduğu belirtilerek, "AB KKTC'ye tecridi bitirmeye yönelik tüzükleri çıkarmadıkça ve Rumların KKTC'ye yönelik ambargosu kalkmadıkça Rum mallarının ancak dolaylı yollardan Türkiye'ye giriş yapabileceği" dile getirilmiştir. Bu konuda yapılan açıklamalar için bkz.; Güven Özalp, "Mutabakatta Pürüz Var", **Radikal**, 30 Mart 2005, s. 12; Ayhan Şimşek, "De Facto Tanıma", **Cumhuriyet**, 30 Mart 2005, s. 10; "Limanlar Kapalı", **Cumhuriyet**, 30 Mart 2005, s. 10.

Türkiye'nin KRY'ne ait gemilere limanlarını açmamasını KRY'nin KKTC'ye uğrayan gemilere uygulamakta olduğu cezalandırmalar ve ambargolar çerçevesinde bir karşılık olarak değerlendirmek de mümkündür. Bu konuda bkz.; Erdal Güven, "Liman Çıkmazı", **Radikal**, 2 Eylül 2005, s. 8.

hukuksal açıdan zora sokan bir uygulama olacaktır. Türkiye eğer bunun aksine bir davranış sergilerse tazminat ödemek durumunda kalabilir.³¹

Türkiye'nin KRY'ni "Kıbrıs Cumhuriyeti" adı altında *de facto* olarak tanınması

Uluslararası hukuk açısından tanıma, "*bir uluslararası hukuk kişinin kendi dışında oluşan belli bir olayı, durumu, belgeyi ya da iddiayı kendisi bakımından yasal kabul ettiğini ve hukuksal ilişkilerini bu veriler üzerine kuracağını bildiren tek taraflı hukuksal işlem*dir."³² Türkiye'nin Ankara Anlaşması'nın sonucu olarak AB'ye yeni üye olan ülkelerle Gümrük Birliği çerçevesinde bir ilişki kurmak zorunda olması beraberinde Kıbrıs Rum Yönetimi ile de ilişki kurmayı gerektiriyor. Sonuçta KRY'nin GB çerçevesine dahil edilmesinin *fiili* olduğu kadar *hukuki* olarak da bir tanıma anlamında yorumlanacağı düşünülebilir.³³ GB çerçevesinde kurulacak her türden ilişkinin doğası gereği üyeler arasında fiili olduğu kadar siyasi ve hukuki bir ilişki doğuracağı ortadadır. GB ilişkilerinin yürütülmesi, yükümlülüklerin yerine getirilmesi, kurumlar arası bağlayıcı işlemlere girilmesi, resmi yazışmalar ve uyuşmazlıkların çözülmesi için zorunlu yöntemlerin uygulanması devletten devlete bir ilişkiyi, sonuçta tanımayı ortaya çıkaracaktır. Aksi takdirde açıktır ki Türkiye tanımadığı bir devletin üye olduğu bir topluluğa üye olarak katılmayı arzularken bu devletin vetosu ile karşılaşabilecek ya da bu durumla karşılaşmamak için AB üyesi olma arzusunu rafa kaldıracaktır.

AB Konseyi'nin kabul ettiği Müzakere Çerçeve Belgesi'nin 6. maddesi'ne göre "*Birleşmiş Milletler bünyesinde ve Birliğin üzerine kurulu olduğu temel ilkelere uygun olarak*

³¹ Uyuşmazlıkların çözümü konusunda Ankara Anlaşması'nın 25. maddesi aşağıdaki hükmü içermektedir:

"1. Her Akit Taraf, Anlaşma'nın uygulama ve yorumu ile ilgili ve Türkiye'yi veya Topluluğu, Topluluk üyesi bir Devleti ilgilendiren her anlaşmazlığı Ortaklık Konseyine getirebilir.

2. Ortaklık Konseyi Anlaşmazlığı karar yolu ile çözebilir; keza, anlaşmazlığı Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'na ve mevcut herhangi bir başka yargı merciine götürmeyi kararlaştırabilir.

3. Taraflardan her biri, kararın veya hükmün yerine getirilmesinin gerektirdiği tedbirleri almakla yükümlüdür.

4. Anlaşmazlık, işbu maddenin 2. fıkrasına göre çözülememiş ise, Akit Taraflar'ın geçiş dönemi ve son dönemde başvurabilecekleri tahkim ve sair yargı usulü yollarını, Anlaşma'nın 8. maddesi uyarınca Ortaklık Konseyi düzenler." Dolayısıyla, Ek Protokolün onaylanıp yürürlüğe girmesinin ardından Türkiye ile üye ülkeler arasında GB'nin işleyişine ilişkin çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümünde Ortaklık Konseyi belirleyici role sahiptir. Ortaklık Konseyi'nde kararların oybirliği ile alınmakta oluşu ise Türkiye'nin istemediği bir sonucu kabule zorlanmasını engelleyebilir. Bu durumda eğer Türkiye, KRY'ne hava ve deniz limanlarını kullandırmamakta ısrar ederse KRY'nin anlaşmanın hükümleri doğrultusunda Ortaklık Konseyi aracılığı ile Türkiye'yi hukuksal açıdan çözüme zorlayabilmesi mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte GB'nin işleyişinden zarar gördüğünü ileri sürecek bireysel başvurular konusunda AB Adalet Divanı'nın alacağı kararlar Türkiye'yi zorda bırakabilir. KRY'nin ve Yunanistan'ın siyasi baskılarını da göz önünde bulundurmamak gerekir.

³² Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, Cilt III, Ankara: Turhan Kitabevi, 1999, s.2.

³³ Türkiye'nin sürdürmeye çalıştığı hukuki tanımama durumu ilerleyen dönemde çelişkili durumlar yaratmaya devam edecektir. Örneğin 2012 yılında KRY'nin Temmuz-Aralık döneminde AB Konseyi Dönem Başkanlığı görevini üstlenecek olması böylesi bir durumdur. Tüm AB belgelerinde Türkiye'nin üyeliği için öngörülen tarih olarak 2014 yılından sonrası dile getirilmektedir. Eğer Kıbrıs sorununda bu tarihe kadar tarafları memnun eden bir çözüme ulaşılamazsa ve Türkiye KRY'ni hukuki olarak tanımamayı sürdürürse 2012 yılında AB Dönem Başkanı olarak KRY ile nasıl bir ilişki içerisinde gireceği önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

*Türkiye'nin Kıbrıs sorunu hususunda kapsamlı bir çözüme ulaşılması için çabalarını sürdürmesi; bu bağlamda kapsamlı bir çözüm için uygun ortamın yaratılmasına katkıda bulunmaya yönelik adımlar atılması ve (G.) Kıbrıs dahil tüm AB üye ülkeleri ile Türkiye arasındaki ikili ilişkilerin normalleşmesi konusunda ilerleme kaydedilmesi”[gerekecektir.]*³⁴ Aynı belgede Türkiye'nin müzakere sürecindeki yükümlülükleri arasında Ek Protokolden doğan yükümlülükleri de sıralanmakta ve “Kıbrıs Cumhuriyeti” ile ilişkilerini Protokol çerçevesinde geliştirmesi istenmektedir. Ayrıca, “[b]aşta AB-Türkiye gümrük birliğine ilişkin olanlar olmak üzere, Türkiye'nin Ortaklık Anlaşması ve Katma Protokol'ü tüm yeni AB üyesi ülkeleri kapsayacak şekilde genişleten Ek Protokol kapsamındaki yükümlülüklerinin yerine getirilmesi ve düzenli olarak gözden geçirilen Katılım Ortaklığı'nın uygulanması” gerekmektedir. Doğaldır ki bu durum Türkiye ile GKRY arasında –aynı zamanda AB ile Türkiye arasında- bir tanıma sorununu gündeme getirmektedir. Diğer yandan söz konusu Belge'nin 7. maddesine göre, “Katılıma kadar geçecek sürede, Türkiye'den aşamalı olarak üçüncü ülkelere yönelik politikalarını ve uluslararası organizasyonlar içindeki tutumunu (tüm AB üye devletlerinin bu organizasyonlara ve düzenlemelere üyeliğiyle ilgili olanlar da dahil) Birlik ve üye devletler tarafından benimsenen politikalar ve pozisyonlarla uyumlu hale getirmesi talep edilecektir.” Daha önce yayınlanan taslak metinlerde bulunmayan bu madde özellikle KRY'nin OECD, NATO gibi ekonomik ve askeri örgütlere katılımını çağrıştırmaktadır.³⁵ Ancak Müzakere Çerçeve Belgesi'nde ayrı bir örgütün üyelik esaslarına ilişkin bir konuda bağlayıcı bir karar alınması mümkün değildir. Bu maddenin daha çok ulusal kamuoylarını etkilemeye yönelik olarak metinde yer aldığı söylenebilir.

Türkiye'nin Kıbrıs sorunu çözülmeden GB yükümlülüklerini KRY'ne uygulaması, bu zamana değin uygulamakta olduğu Kıbrıs politikasını tamamen ortadan kaldıracak bir etki yaratacaktır. Bunu ortadan kaldıracak çözüm ise Türkiye'nin bu konuda bir çekince koyarak Müzakere Çerçeve Belgesini uygulayacağını açıklaması ve bunu AB'ye de kabul ettirmesi

³⁴ “Türkiye için Katılım Müzakereleri Çerçeve Belgesi”, (Gayri Resmi Türkçe Tercüme), <http://www.ikv.org.tr/haberler2.php?ID=1427> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

³⁵ KRY'nin uluslararası örgütlere üyeliği konusuna 26 Nisan 2005 tarihinde gerçekleştirilen AB-Türkiye Ortaklık Konseyi toplantısı sırasında yayınlanan AB Ortak Tutum Belgesi'nde de yer verilmektedir. Belgede KRY'nin Wassenaar Anlaşması'na (Konvansiyonel Silahlar ile Çifte Kullanımlı Mallar ve Teknolojiler Hakkında Wassenaar Anlaşması) katılımı da dahil olmak üzere uluslararası örgütlere ve mekanizmalara üyeliği konusunda Türk politikasının değiştirilmesi istenmektedir.

26 Nisan 2005 tarihinde gerçekleştirilen AB-Türkiye Ortaklık Konseyi toplantısı sırasında yayınlanan AB Ortak Tutum Belgesi'nin resmi olmayan özet çevirisi için bkz.; <http://www.ikv.org.tr/pdfs/e6aab2e4.pdf> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

Söz konusu belgenin Fransızca metni için bkz.; <http://www.abhaber.com/belgeler/ortaktutumbelgesi.asp> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

olacaktı.³⁶ Ancak gerek 17 Aralık Zirve Bildirisi'nin ve (Taslak) Müzakere Çerçeve Belgesi'nin yayınlanması sırasında, gerek 29 Temmuz tarihli Ek Protokol'ün açıklanması sırasında yayınlanan deklarasyonda, gerekse 3 Ekim'de son şeklini alan Müzakere Çerçeve Belgesi'nde bu konuda bir çekincenin ileri sürülmediği görülmektedir. Deklarasyonda söylenen yapılan işlemin KRY'ni tanıma anlamına gelmediğidir. Oysa, 17 Aralık Zirvesi öncesinde, GB'nin kapsamının genişletilmesini Kıbrıs açısından elde edilecek nihai çözüme değin erteleyen bir çekincenin Türkiye için hazırlanan müzakere çerçevesine konulması için pazarlıklar yapılabilir ve bu tür bir çekince olmadan Türkiye'nin üyelik görüşmelerini sürdürmeyeceği kararlılıkla dile getirilebilirdi, bu yapılamamıştır.

Müzakere Çerçeve Belgesi ve Türkiye'nin yayınlamış olduğu deklarasyon gerekli iç hukuk yolları tüketilerek onaylanacak ve yürürlüğe girecektir. Ancak bu sürecin hiç de kolay yürümeyeceği, gerek Müzakere Çerçeve Belgesi'nin, gerekse deklarasyonun TBMM'de görüşülmesi sırasında yoğun tartışmalara yol açacağı beklenmektedir.³⁷ Nitekim AB

³⁶ Daha Ek Protokole ilişkin deklarasyon ilan edilmeden önce KRY'nin tanınması sorununa dikkat çekilmiş ve bunun yaratacağı sakıncaları ortadan kaldırmak için Kıbrıs Rum kesiminin tanınmadığına dair bir çekincenin Ek Protokol'e konulması gerektiği belirtilmiştir. Kıbrıs Vakfı Başkanı Mümtaz Soysal, yapmış olduğu açıklamada bu konuda hükümete çağrıda bulunmuş ve “Şerh koymadan anlaşmaya imza atmak, Kuzey Kıbrıs'ın Türk Cumhuriyeti'nin bağımsız ve meşru bir devlet olmayıp, işgal altında kurulmuş bir yönetim olduğunu kabul etmektir”; “Deklarasyon imzalanan metnin parçası değildir ve tek yanlı bir bildirme olduğu için sadece devletin kendi organlarını bağlar. Çekince ise, 2 tarafı da bağlar. Çekincesiz bir anlaşmanın doğuracağı sonuçları Rum tarafı deklare etmeye de başladı bile. ‘Bizi tanımak anlamına gelir’ diyorlar. Böyle bir durumda AB'nin ilk isteyeceği de Kuzey Kıbrıs'tan asker çekilmesi olacaktır,” demiştir. “Hükümete Çağrı: Şerh Koymadan İmzalamayın”, **Cumhuriyet**, 30 Mart 2005, s. 10.

³⁷ Müzakere Çerçeve Belgesi'nin imzalanmasından sonra TBMM ve Dışişleri Bakanlığı bürokrasisinin dışlanması beraberinde “siyasi sorumluluk” tartışmalarını gündeme taşımıştır. Hükümet, TBMM habersiz bırakıldığı ve kararlar AK Parti bürokrasisi içinde alındığı gerekçesiyle yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. Hükümetin yanıtı ise söz konusu kararın siyasi sorumluluğunun üstlenildiği yönünde olmuştur. 5 Ekim 2005 tarihinde TBMM'de hükümet adına, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül'ün, Avrupa Birliği müzakere süreci konusunda Genel Kurula bilgi vermek üzere yapmış olduğu konuşmada konu ilişkin açıklaması tutanaklara aşağıdaki gibi yansımıştır;

“Şimdi, Sayın Başbakanımız Sayın Cumhurbaşkanımızla konuşurken ben de Sayın Baykal'la konuştum; kendilerine dedim ki: ‘Böyle böyle oldu...’ İki önemli, demin verdiğim bilgi çerçevesi içerisinde –bilgi diyorum, bakın, ben müzakere filan değil, bilgi verdim kendilerine- 1 inci maddeyi, yani, tam üyelik meselesini burada anlattığım çerçeve içerisinde anlattım. 7 nci maddeyle ilgili de, hatta, bu size okuduğum metnin İngilizcesini -Türkçesi yanımda değildi- onu okudum ‘bu şekilde bağladık’ dedim. Sayın Baykal haklı olarak ‘bu kıfayet etmez’ dedi kendi açısından. Ben de dedim ki, muhakkak ki muhalefet olarak sizin ayrı değerlendirmeleriniz olacaktır, titiz titiz bakacaksınız bu konulara ve değerlendireceksiniz; bunları dedim. Bu ayrı; sizin tenkitlerinizi muhakkak ki biz olgunlukla karşılayacağız; ama, ben size siyasi nezaket gereği bu bilgiyi veriyorum dedim. Hiç kimseye açıklamadan bunları, koşarak, ben arkadaşlarımla vedalaşmadan, koşarak havaalanına gittim.

Değerli arkadaşlar, biz koalisyon hükümeti değiliz ki, yani, sizin mutabakatınızı alalım bu konuda. (AK Parti sıralarından alkışlar) Siyasi sorumluluk bizim üstümüzdedir. Siyasi sorumluluk bizim üstümüzdedir.

ALİ TOPUZ (İstanbul) – Bu meclise karşı sorumlusunuz.

MUSTAFA ÖZYÜREK (Mersin) – Bu millî bir meseledir.

DIŞİŞLERİ BAKANI VE BAŞBAKAN YARDIMCISI ABDULLAH GÜL (Devamla) – Dolayısıyla, ben basına açıklarken de, Sayın Baykal tebrik etti, “çok güzel” dedi demedim; bilgi verdim dedim, kendilerine bilgi verdim dedim. Sayın Cumhurbaşkanımıza da Sayın Başbakanımız bilgi verdi. Aynı anda oldu. Eğer vakit olsaydı belki çok daha uzun olurdu, belki Sayın Başbakanımız daha sonra sizi arardı; ama, bu sürat içerisinde... [...]

Değerli arkadaşlar, bir de şu tenkiti görüyorum. Partide toplanmışız filan...

çevrelerinde olduğu gibi Türkiye’de de bu konuda farklı düşünenler bulunmaktadır. AB çevrelerinde Türkiye’nin yayınlamış olduğu deklarasyona tepki olarak bir başka deklarasyon yayınlanması gündeme gelmiş, hazırlanan metinde Türkiye’nin Kıbrıs Cumhuriyeti’ni tanımadan üyelik müzakerelerini sürdüremeyeceği açıkça belirtilmiştir. Karşı deklarasyona göre;

“3. Avrupa Topluluğu ve üye devletleri, Ek Protokol’ün tam ve ayrımcılık yapmaksızın uygulanmasını ve ulaştırma araçlarına getirilen sınırlamalar da dahil olmak üzere malların serbest dolaşımına ilişkin tüm engellerin kaldırılmasını bekler. Türkiye, Protokol’ü tüm üye devletlere bütünüyle uygulamalıdır. AB bunu yakından takip edecek ve 2006 yılında tüm uygulamayı değerlendirecektir. Avrupa Topluluğu ve üye devletleri, ilgili başlıklarda müzakerelerin başlamasının, Türkiye’nin anlaşmadan doğan yükümlülüklerini tüm üye devletlere karşı yerine getirmesine bağlı olduğunu vurgular. Yükümlülüklerin bütünüyle yerine getirilmemesi müzakerelerin genel seyrini etkileyecektir.

4. Avrupa Topluluğu ve üye devletleri, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla Avrupa Birliği üyesi olduğunu hatırlatır. Uluslararası hukuk konusu olarak sadece Kıbrıs Cumhuriyeti’ni tanıdıklarının altını çizer.

Değerli arkadaşlar, biz, bu reform sürecini niye yaptık, nedir? Reform süreci siyasî iradenin güçlenmesidir. Demokratikleşmenin esasdır bu da.

MUSTAFA ÖZYÜREK (Mersin) – Siyasî irade Başbakanlıkta, bakanlıkta... Burada millî irade yok mu?!

DIŞİŞLERİ BAKANI VE BAŞBAKAN YARDIMCISI ABDULLAH GÜL (Devamla) Biz, sabaha kadar çalışmışız, her şeyi bağlamışız, Sayın Başbakan... Tabii ki, sonunda bu gruptur, iradi sorumluluğu da alan bu gruptur. Siz değil, siz tenkit ediyorsunuz. (AK Parti sıralarından alkışlar)

Bu en iyi şekilde, çok daha iyi bir şekilde çıksaydı bile yine tenkit edecektiniz; bunu biliyorum. Yine tenkit edilecekti. Onun için sorumluluk bize aittir, bu gruba aittir.

DIŞİŞLERİ BAKANI VE BAŞBAKAN YARDIMCISI ABDULLAH GÜL (Devamla) – Tabii ki, ben, bu grubun talimatını alacağım, en son onlara soracağım. (AK Parti sıralarından alkışlar) Onun için, Bakanlar Kurulu başta olmak üzere Partimin sorumlularıyla tabii ki bir araya gelip, tabii ki ben onlardan son durumu ve son arkamızda mısınız lafını almışızdır.”

Ana muhalefet partisi CHP GRUBU ADINA ONUR ÖYMEN (İstanbul) ise bu konuda görüşlerini şu şekilde dile geirmiştir;

“Açıkça ifade etmek istiyorum ki, Sayın Bakanın biraz önce söylemiş olduğu hususları, verdiği bilgileri, hükümetin bu konudaki çalışmalarını ve değerlendirmelerini, biz, müzakere çerçeve belgesi sonuçlandırılmadan önce bilmek isterdik; ülkemiz açısından bu kadar önem taşıyan bir konuda, biz de, Cumhuriyet Halk Partisi olarak, görüşlerimizi, katkılarımızı ifade etmek isterdik.

Bu hükümetin döneminden çok daha önce başlamış olan ve bu hükümetin ömrünün yetişmeyeceği, bu hükümetten sonra da yıllarca devam edecek olan ve ülkemizin bir millî dava olarak kabul ettiği Avrupa Birliğine üyelik konusunda, biz, hükümetin, Yüce Meclise ve muhalefete daha fazla önem veren, daha fazla saygı gösteren ve Meclisin, muhalefetin görüşlerini öğrenmeye dikkat eden bir yaklaşım sergileyeceğini bekliyorduk; ama, ne yazık ki, böyle olmadı. Sayın Bakan diyor ki, bu bizim işimiz, biz koalisyon hükümeti değiliz ki sizinle bu konuda iş bitmeden bilgi paylaşmak zorunda değiliz ki; biraz önce öyle dedi yanlış anlamadıysam. Çok güzel...

Değerli arkadaşlarım, 2004 yılının aralık ayında Türkiye bir koalisyon hükümetiyle mi yönetiliyordu?! Nasıl oldu da, aralık ayında Brüksel’e gitmeden Sayın Başbakan, Sayın Genel Başkanımızı ziyaret etti, bilgi verdi, onun görüşlerini aldı; o zaman koalisyon muyduk biz?! (CHP sıralarından alkışlar) O zaman gösterdiğiniz dikkati niçin şimdi göstermediniz?” Tartışmaların ayrıntıları için bkz.; <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil4/ham/b00301h.htm> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

5. Tüm üye devletlerin tanınması katılım sürecinin gerekli bir parçasıdır. Buna uygun olarak AB, Türkiye ve tüm üye devletler arasındaki ilişkilerin biran evvel normalleşmesine verdiği önemi vurgular.

6. Konsey, 2006 yılında, tüm bu konulara ilişkin kaydedilecek gelişmelerin takibini temin edecektir.”³⁸

Diğer yandan, 20 Ekim’de başlatılan tarama süreci genişlemeye ilişkin olarak yeni koşulları-esasları içerdiği için Türkiye’ye yeni zorluklar yaşatacak niteliktedir.³⁹ Ek olarak müzakerelerin özü gereği açık uçlu, sonucunun tam üyeliği garantilemediği vurgusu harcanacak her türden emek, değer ve özveriyi bir anda anlamsızlaştıracaktır.⁴⁰ 35 müzakere sepetinden herhangi birinde ortaya çıkabilecek bir eksikliğin tam üyelik sürecinde kesintiye neden olabilmesi de ayrı bir sıkıntı yaratmaktadır. Üstelik müzakereleri tamamlanmış ve olumlu sonuçlanmış sepetler dahi herhangi bir üyenin istemi üzerine yeniden tarama sürecine dahil edilebilecektir.⁴¹ Bu durum açıkça Türkiye’nin tam üyeliğini engellemeye dönük bir

³⁸ Karşı deklarasyonun tam metni ve resmi olmayan Türkçe çevirisi için bkz; <http://www.ikv.org.tr/haberler2.php?ID=1421> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

“Enlargement: Turkey - Declaration by the European Community and its Member States”, <http://ue.eu.int/ueDocs/newsWord/en/er/86299.doc> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

³⁹ Nitekim 17 Aralık Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirgesi’nin 23. paragrafında dile getirilen, “Uzun geçiş dönemleri, istisnalar, özel düzenlemeler ya da kalıcı koruma önlemleri; örneğin koruma önlemlerinin temelini oluşturacak daimi olarak kullanılacak maddeler, göz önünde bulundurulabilecektir” açıklaması Türkiye’nin bu konuda AB’ye bir nota vermesine neden olmuştur. 23 Aralık tarihinde verilen notaya ilişkin olarak basına yapılan açıklamada; “AB birincil hukukunun ve Birliğin temel felsefesinin ancak geçici nitelik taşımayan derogasyon, koruma tedbiri ve sair istisnai düzenlemelere cevaz verdiği, Türkiye’nin, 17 Aralık Zirve sonuçlarında önerilen ve adı ne olursa olsun süresi ve içeriği bakımından herhangi bir sınırlamaya tabi olmayan istisnai tedbirlere rıza göstermesinin beklenmemesi gerektiği yönündeki anlayışımız bir kez daha resmen kayda geçirilmiş bulunmaktadır.

17 Aralık Zirvesi sonuçları AB’nin tek taraflı olarak aldığı kararlardır. Konsey bu aşamada, müzakere süreci içerisinde bazı alanlarda uzun geçiş sürelerinin ve bazı istisnai tedbirlerin uygulanmasının tezekkür edilebilmesini Komisyon’a önermiş olmaktadır. Bu husustaki nihai düzenlemelerin ise, zamanı geldiğinde, diğer adaylar için de yapıldığı üzere, ülkemiz ile AB arasında yapılacak katılım müzakerelerini takiben imzalanacak nihai Katılım Antlaşması’na, mutabakatımız olduğu takdirde, dercedilmesi sözkonusu olabilecektir. Diğer yandan, ülkemiz lehine benzer tedbirlerin benimsenmesi de mümkün olabilecektir.

Dolayısıyla, 17 Aralık Zirvesi kararlarında yer alan geçiş süreleri, korunma tedbirleri ve sair istisnai düzenlemeler, müzakerelerin seyri içerisinde ele alınarak ülkemizin de mutabakat vereceği ve AB’nin temel hukukuyla çelişmeyecek bir uzlaşma çerçevesinde karara bağlanacak konulardır. Ayrıca, AB içinde temel hukuka aykırı yasal ve idari uygulamalara karşı hukuki başvuru yolları da bulunmaktadır.

Bu çerçevede, bazı basın organlarında ileri sürülenin aksine, **ülkemizin sadece AB ülkelerinin sorumluluğu altında olan 17 Aralık Zirvesi sonuçlarını imzalaması sözkonusu değildir. Mutabık olmadığımız önerilere ilişkin görüşlerimiz de, verilen Nota’yla kayıt altına alınmıştır**”denilmiştir. (Vurgular bana ait, F.A.)

“NO:171 - 28 Aralık 2004, 23 Aralık 2004 günü AB Dönem Başkanlığına Verilen Nota Hk.”

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/BasinEnformasyon/Aciklamalar/2004/Aralik/NO171_28Aralik2004.htm ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

⁴⁰ 16-17 Aralık Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirgesi’nin 23. maddesine göre, “Müzakerelerin ortak hedefi Birliğe üyeliktir. Sonuçları önceden garanti edilemeyen bu müzakereler açık uçludur.”

⁴¹ Bkz; 23. madde 6. Paragraf.

sürece dönüşebilir.⁴² Nitekim genişleme sürecinde şimdiye değin hiçbir aday ülkeden istenmeyen koşullar Türkiye’den istenmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’nin AB üyelik sürecinin gerektirdiği taramadan geçebilmesi, tüm üyelere olumlu cevap almasına bağlı olacaktır. Herhangi bir üyenin itirazı Türkiye’nin üyeliğinin sonuçsuz kalmasına, en iyi ihtimalle, kesintiye uğramasına neden olabilecektir.⁴³

Bu bağlamda dile getirilmesi gereken bir diğer olguysa müzakereler sırasında Türkiye’nin AB bütçesinden herhangi bir pay almadan bu reformları ve yapısal uyumu gerçekleştirmek zorunda olduğudur. 20 Ekim 2005 itibariyle başlatılan tarama sürecinde Türkiye AB bütçesinden herhangi bir pay / destek alamayacaktır. Bu durum en azından 2014’e değin bu şekilde sürecektir.⁴⁴ Dolayısıyla, AB’ye uyumu Türkiye kendi kaynaklarından finanse edecektir. Üstelik bu durumda dahi üyeliğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belirsizdir.

Ege Uyuşmazlıklarının Çözümü ve AB Müzakere Süreci

AB Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi Brüksel Zirvesi’nde (16-17 Aralık 2004) alınan karar ile Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların çözümünde nasıl bir yol izlenmesi gerektiğinin işareti verilmiştir. Zirve kararlarının 20. maddesinde⁴⁵ iki önemli husus

⁴² Nitekim deniz ve hava limanlarının KRY gemi ve uçaklarına açılması konusu da müzakere sürecinde Türkiye’nin önüne yeniden gelecektir. 35 bölüm başlığı altında ele alınacak konular tarama sürecinde müktesebatin uyumlaştırılmasını gerektirdiğinden tam üyeliğin gerçekleşmesine değin Türkiye’nin bu konudaki politikasını uyumlu hale getirmesi gerektirmektedir. Dolayısıyla hizmetlere ilişkin bölümlerin taraması gerçekleştirildiğinde bu konunun yeniden gündeme gelmesi söz konusu olacaktır. Dışişleri Bakanı Gül yapmış olduğu açıklamada bu konuya da dikkati çekmiştir; “*Türkiye tam üye olmamıştır. Tam üyelere beklentilerle, müzakere sürecinde olanlardan beklentiler farklıdır. Dolayısıyla hizmet sektörünü ilgilendiren şeyler vardır, kişilerin serbest dolaşımını gerektiren şartlar vardır, bunların hepsi ayrı ayrıdır. Gümrük Birliği’nin ne anlama geldiğini herkes bilmektedir.*” “Gül: Türkiye İstismar Edilemez”, **Radikal**, 2 Eylül 2005, s. 10.

⁴³ Müzakerelerin sürdürüleceği 35 başlıktan her birinin açılış ve kapanışında 25 üye devletin itiraz – veto hakkının bulunduğunu dikkate aldığımızda sürecin Türkiye açısından ne denli zorlu geçeceğini kestirmek hiç de zor değildir.

⁴⁴ 23. madde’nin 4. paragrafı hükmüne göre, “*Aday ülkenin Birliğe katılımının mali yönleri, uygulanan Mali Çerçeve kapsamında ele alınmalıdır. Bundan ötürü, müzakerelere henüz başlamamış ve Birliğe katılımı mali reform gerektirecek kadar büyük mali sonuçlar yaratacak olan adaylar ile müzakereler, olası önemli mali reformlarla birlikte ancak 2014 yılından sonraki dönemi kapsayan Mali Çerçeve’nin oluşturulmasından sonra tamamlanabilecektir.*”

Müzakere Çerçeve Belgesi’nin 13. maddesi ise bütçe konusunda şu hükmü içermektedir; “*Türkiye’nin katılımının mali yönleri, uygulanacak Mali Çerçeve bünyesinde hesaba katılmalıdır. Bu sebeple, Türkiye’nin katılımı önemli mali sonuçlar doğurabileceğinden, müzakereler ancak 2014 yılı sonrası dönem için oluşturulacak Mali Çerçevenin –bu konuda meydana gelebilecek mali reformlarla birlikte- tamamlanması ertesinde sonuçlandırılabilir. Yapılacak düzenlemeler, mali külfetlerin tüm üye devletler arasında adil olarak dağıtılmasını sağlamalıdır.*” <http://www.ikv.org.tr/haberler2.php?ID=1427> ; B. Tarihi: 5 Ekim 2005.

⁴⁵ “*AB Konseyi, iyi komşuluk ilişkilerine koşulsuz bağlılık ihtiyacını vurgulayarak, Türkiye’nin komşularıyla ilişkilerinde kaydedilen iyileşmeyi ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde yer alan anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi ilkesine uygun olarak, henüz çözülmemiş sınır anlaşmazlıklarının çözülmesine yönelik olarak ilgili üye ülkelerle çalışmaya devam etmeye hazır olmasını memnuniyetle karşıladı. AB Konseyi, önceki Sonuçlara, özellikle bu konudaki Helsinki Sonuçlarına uygun olarak, henüz çözülmemiş sorunlara ilişkin durumu gözden geçirdi ve bu amaca yönelik istikşafi görüşmeleri memnuniyetle karşıladı. Konsey, bununla irtibatlı olarak, katılım süreci üzerinde yansımaları olan çözülmemiş anlaşmazlıkların gerektiği takdirde çözüm bulunması amacıyla Uluslararası Adalet Divanına getirilmesi gerektiğine dair görüşünü teyit etti. AB Konseyi, uygun gördüğü şekilde gözden geçirmek üzere, kaydedilen gelişmelerden*

dikkati çekmektedir. Bunlardan ilki, “*iyi komşuluk ilişkilerine koşulsuz bağlılık ihtiyacı*”nın vurgulanması ve bu bağlamda dile getirilen, [Türkiye'nin] “... *Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde yer alan anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümlenmesi ilkesine uygun olarak, henüz çözümlenmemiş sınır anlaşmazlıklarının çözümlenmesine yönelik olarak ilgili üye ülkelerle çalışmaya devam etmeye hazır olması*”dır. Buna göre, Türkiye'nin izlemekte olduğu iyileştirme siyaseti AB tarafından “memnuniyetle” karşılanmıştır; ancak kuşklar da sürmüştür. Türkiye, ilke olarak, Yunanistan ile arasındaki uyuşmazlıkların görüşmeler yoluyla ve barışçıl çözüm yöntemleri kullanılarak çözümlenmesi gerektiğini daha önce defalarca açıklamış bulunmaktadır. Bununla birlikte, özellikle karasuları konusunda Yunanistan'ın Ege Denizi'nde karasuları sınırını 12 mil olarak ilan etmesi ve bunu yaşama geçirmesi durumunu “casus belli”/savaş nedeni olarak gördüğünü açıklamış bulunmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin bu kararının uygulanabilirliği ancak Yunanistan'ın 12 millik bir ulusal karasuları genişliğini uygulamaya başlaması durumunda söz konusudur. Bunun bir caydırıcılık unsuru olarak değerlendirilmesi söz konusudur. Nitekim Madrid Deklarasyonu da bu caydırıcılığı dikkate alarak tarafların tek yanlı hak iddialarını yaşama geçirmelerini engelleyici hükümlere yer vermekte, tarafları barışçıl çözüm yöntemleri kullanarak uyuşmazlıklarını çözmeye çağırılmaktadır.⁴⁶ Bu çerçevede değerlendirildiğinde, Türkiye'den “açık taahhütler” vermesinin istenmesi tek yanlı bir baskı oluşturmakta ve bu konudaki mutabakatı bozmaktadır.

İkinci husus, Konsey'in “...*katılım süreci üzerinde yansımaları olan çözülmemiş anlaşmazlıkların gerektiği takdirde çözüm bulunması amacıyla Uluslararası Adalet Divanına getirilmesi gerektiğine dair görüşünü teyit et[mesi]*” ve “*AB Konseyi, uygun gördüğü şekilde gözden geçirmek üzere, kaydedilen gelişmelerden haberdar edilecektir*”, yorumunu getirmesidir. Bu hüküm müzakere sürecinde sınır uyuşmazlıklarının ele alınışını doğrudan AB-Türkiye sorunu haline getirmektedir. Her ne kadar metinde “*gerektiği takdirde*” ifadesi yer alsada da, Türkiye'yi bu konuda Uluslararası Adalet Divanı'nın yargı yetkisini tanımaya zorlamaktadır. Ayrıca Müzakere Çerçeve Belgesi'nin 6. maddesinde de belirtildiği gibi, Türkiye'nin yapacağı ilerleme ölçülürken sınır uyuşmazlıkları konusu da dikkate alınacaktır. Buna göre, “*Türkiye'nin iyi komşuluk ilişkileri konusundaki koşulsuz[açık] taahhüdü ile süregelen[çözülmemiş tüm] sınır anlaşmazlıklarının gerektiğinde Uluslararası Adalet*

haberdar edilecektir.” “17 Aralık AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi Sonuçlarının Türkçe Tercümesi”, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/2004_BrukselZirveSonuc_Turkiye.htm ; B. Tarihi: 5 Ekim 2005.

⁴⁶ Güven artırıcı önlemlere ilişkin değerlendirmeler için bkz; Fuat Aksu, “Türk-Yunan İlişkilerinde Güvenlik ve Güven Artırma Çabaları”, **Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye**, Cem Karadeli (der.), Ankara: Ayrıç Yayınları, 2003, ss.242-275. Ayrıca bkz.; Aksu, “Ege Sorunlarının Geleceği ve Türkiye...,”

Divanı'nın yargı yetkisi de dahil olmak üzere, Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde yer alan anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümlenmesi ilkesine uygun olarak çözümlenmesi yönündeki yükümlülüğü” vardır.⁴⁷

Diğer yandan, Kıbrıs sorununun çözümünde kalıcı bir çözüme ulaşılamamış olması Ege Denizi'ne ilişkin sorunların çözümünü de belirsizliğe sürüklemektedir. İstikşafi görüşmelerin sürmekte oluşu tarafların Kıbrıs sorununun kalıcı bir çözüme ulaşmasını beklediklerini düşündürmektedir. Doğaldır ki bu durum diyalog sürecinin açık tutulması anlamında olumlu etki yapmaktadır. Ancak beraberinde taraflara Ege Denizi uyuşmazlıklarına ilişkin siyasetlerini de süreç içinde esnetme olanağı sunmaktadır.

Müktesebata Uyum ve Sorunlar

Türkiye'nin AB üyelik müzakereleri çerçevesinde uyum sağlaması ve kabullenmesi gereken önemli bir konu da Birliğin müktesebatına ilişkindir. Müzakere Çerçeve Belgesi bu konuya 10. maddesinde değinmektedir. Buna göre:

“Katılım, müktesebat (acquis) olarak bilinen, Birlik sistemine bağlı haklar, yükümlülükler ve kurumsal çerçevenin kabul edildiği anlamına gelir. Türkiye'nin bu kurallar bütününe katılım anındaki haliyle uygulamaya geçirmesi gerekmektedir. Bunun da ötesinde katılım, mevzuat uyumuna ek olarak, müktesebatın zamanında ve etkin şekilde uygulanması anlamına gelmektedir. Müktesebat sürekli bir evrim içindedir ve şunlardan oluşmaktadır:

- Birliğin dayalı olduğu Antlaşmaların içeriği, ilkeleri ve siyasi hedefleri;
- Bu Antlaşmalara göre kabul edilen mevzuat ve kararlar ile Avrupa Adalet Divanı'nın içtihatı;
- Birlik çerçevesi içinde alınmış, yasal bağlayıcılığı olan ya da olmayan, kurumlararası anlaşmalar, kararlar, beyanlar, tavsiye kararları ve yönlendirici ilkeler;
- Ortak Dış ve Güvenlik Politikası çerçevesinde oluşturulan ortak eylemler, ortak tutumlar, bildirimler, kararlar ve diğer tasarruflar;
- Adalet ve İçişleri Politikası çerçevesinde belirlenen ortak eylemler, ortak tutumlar, imzalanan sözleşmeler, beyanlar ve diğer tasarruflar;
- Avrupa Toplulukları tarafından, Avrupa Toplulukları ve üye ülkeler tarafından veya Birlik ve üye ülkeler arasında Birlik faaliyetleri ile ilgili imzalanan uluslararası anlaşmalar.

⁴⁷ “AB Müzakere Çerçeve Belgesi - Gayri Resmi Tercüme”, http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/7FA78A66-EC3F-4D13-ADAE-5679210B1CE0/0/mcb_tr.pdf ; B. Tarihi: 10 Ekim 2005.

Türkiye'nin katılımdan önce uygun zamanda müktesebatı Türkçe'ye tercüme etmesi ve katılım sonrası AB kurumlarının düzgün işleyişi için gerekli olan tercüman ve çevirmen kadroyu yetiştirmesi gerekmektedir.”⁴⁸

Türkiye'nin müktesebata ilişkin olarak üstleneceği yükümlülükler, Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konularına ilişkin siyasasında değişikliğe gitmeye yol açacak niteliktedir. Birliğin üyelik öncesi gerçekleştirmiş olduğu her türden işlemin Türkiye tarafından da kabullenilmiş olması zorunluluğu getirilmektedir. Böylesi bir durum Türkiye'nin ulusal çıkarları çerçevesinde değerlendirerek taraf olmadığı ancak AB'nin taraf olduğu antlaşmaların statüsünü tartışmaya açmaktadır. Örneğin Ege Denizi uyuşmazlıkları açısından önemli bir yer tutan BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne Türkiye taraf değildir, ancak Yunanistan ve AB bu sözleşmeye taraf durumundadırlar ve sözkonusu sözleşme AB'nin müktesebatı sayılmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin müktesebata uyum çerçevesinde bu tür metinlere nasıl yaklaşacağı soru işareti oluşturmaktadır.⁴⁹ Bu konu bir başka açıdan da önemlidir, çünkü 1996 Kardak Kayalıkları bunalımında AB'nin yapmış olduğu açıklamalarda Kardak Kayalıkları Yunanistan'ın egemenliğindeki bölgeler olarak kabul edilmekte ve bu bölgedeki deniz sınırının AB'nin dış sınırını oluşturduğu açıklanmaktaydı.⁵⁰ Yukarıdaki paragraf çerçevesinde değerlendirildiğinde, Ege uyuşmazlıkları konusunda henüz bir ilerleme sağlanamamışken, Türkiye'nin müktesebatı kabullenmesi, AB'nin Ege'de öne

⁴⁸ <http://www.ikv.org.tr/haberler2.php?ID=1427> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

⁴⁹ AB yükümlülüklerine tam uyum çerçevesinde değerlendirildiğinde, Türkiye'nin AB üyelik müzakereleri çerçevesinde uyum sağlaması ve kabullenmesi gereken önemli bir konu da Birliğin müktesebatına ilişkindir. Müzakere Çerçeve Belgesi bu konuya 10. maddesinde değinmektedir. 10. maddenin kapsamı oldukça geniştir ve pek çok açıdan Türkiye'nin ulusal çıkar ve önceliklerine aykırı uygulamaları önceden kabullenmesi gerektiğini şart koşmaktadır. AB, 1998'den bu yana UNCLOS'a taraf görünüyor. Bu durumda Türkiye'nin taraf olmadığı bir uluslararası sözleşmeye AB üyeliği ile taraf olması gerekecektir. Yani müktesebatın Türkiye tarafından uygulanması yükümlülüğü başladığında Türkiye'nin AB'nin daha önce taraf olduğu uluslararası antlaşmalardan doğan yükümlülüklerle kendini bağlı görmeme özerkliği olmayacaktır. Ancak, her şeyden önce Türkiye'nin bu müktesebata bağlı olabilmesi için üyelik antlaşmasını imzalamış ve üyeliğinin onaylanmış olması gerekir. Önceden bu tür koşulları öne sürmek ve buna karşı direnmek siyasi bir kararlılığı gerektirir.

Diğer yandan, UNCLOS'un Türkiye tarafından kabul edilmemesinin gerekçesini büyük ölçüde Ege uyuşmazlıkları oluşturmaktadır. Bu uyuşmazlıkların çözülmesi durumunda Türkiye açısından çok fazla aykırı nokta kalmayacaktır. Ancak eğer Ege'de deniz hukukunu ilgilendiren konularda hakkaniyete uygun bir çözüm AB üyeliği öncesinde sağlanamaz ve Türkiye AB üyesi bir ülke olur ise, bu durumda hem bu çerçevedeki müktesebata uyum açısından hem de genel AB hukuku açısından uyuşmazlıkların çözümünde Divan'a başvurmak zorunda olacaktır.

UNCLOS'un tarafları için bkz., “Chronological lists of ratifications of, accessions and successions to the Convention and the related Agreements as at 20 September 2005” ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

http://www.un.org/Depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm#The%20United%20Nations%20Convention%20on%20the%20Law%20of%20the%20Sea ; (B. Tarihi: 25. 12. 2005)

⁵⁰ “1943. Council - GENERAL AFFAIRS CFSP Presidency Statement, Brussels (15/7/1996) - Press: 208 Nr: 8913/96”; http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/gena/028a0047.htm ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

“Resolution on the Provocative Actions And Contestation of Sovereign Rights By Turkey Against a Member State of the Union, Official Journal C 065, 04/03/1996 P. 0156”,

<http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:51996IP0146:EN:HTML> (B. Tarihi: 12. 09. 2005)

sürdüğü egemenlik sınırlarını kabullenmesi anlamına gelecektir. Kaldı ki, müktesebat içerisinde, özellikle AP kararlarında, Kıbrıs sorununa ilişkin olarak Türkiye’yi suçlayıcı pek çok açıklama ve karar bulunmaktadır. Bu sorunlara kalıcı bir çözüm bulunamadığı durumda Türkiye’nin üyeliği ile müktesebata ilişkin olarak üstlenmesi gereken yükümlülükler dış politika açısından ikilem yaratacaktır.

Diğer yandan, söz konusu müktesebata uyum çerçevesinde katılım gerçekleşmeden önce dahi Türkiye’nin GB çerçevesinde uymak zorunda olduğu kararların varlığı söz konusudur. Özellikle Kıbrıs sorununa bağlı olarak, Türkiye ile KKTC arasında yürütülen ilişkiler bundan olumsuz etkilenecek niteliktedir. Türkiye’nin Ek Protokol’e ilişkin yayınlamış olduğu Deklarasyon’un 5. maddesinde *“Türkiye, işbu Protokol’e taraf olmasının Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile mevcut ilişkilerini değiştirmeyeceğini teyit eder”* demektedir. Ancak deklarasyonun geçerliliği ve AB üyeleri açısından bağlayıcılığı tartışmalıdır. Buna bağlı olarak Türkiye’nin KKTC ile ilişkilerini sürdürmesi durumunda da Türkiye ile Birlik arasında yeni bir uyuşmazlığın doğması kaçınılmaz olacaktır.⁵¹ Nitekim 21 Eylül 2005 tarihinde AB Konseyi’nin kabul ettiği karşı deklarasyonda bu durum açıkça ortaya

⁵¹ AB Adalet Divanı’nın almış olduğu kararlar çerçevesinde KKTC’nin statüsünün ve Türkiye ile ilişkilerinin sorunlu hale geldiği görülmektedir. Bu konudaki tartışmaların ayrıntılı bir incelemesi için bkz.; Soyol Tamçelik, “Kıbrıs ve Avrupa Birliği İlişkileri II”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 6, <http://www.manas.kg/pdf/sbdpdf6/Tamcelik.pdf> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

GB çerçevesinde Türkiye’nin KKTC ile de ilişkilerini sürdürmesi sorun yaratacak niteliktedir. Türkiye, Eylül 2003’de KKTC ile imzalamış olduğu Gümrük Birliği Çerçeve Anlaşması’nı da AB’den gelen yoğun baskılar karşısında uygulamayacağını belirtmiştir. “Gümrük Birliği Rafa Kaldırılıyor”, *Hürriyet*, 18.9.2003; <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0...sid~1@w~3@tarikh~2003-09-18-m@nvid~313948.00.asp> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

KKTC ile imzalanan Gümrük Birliği Çerçeve Anlaşması, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdüllatif Şener tarafından *“...KKTC ile Türkiye arasında yapılan Gümrük Birliği Çerçeve Anlaşması, Gümrük Birliği için bir adım”* olarak değerlendirilmiştir. Şener’e göre, *“Gümrük Birliği Çerçeve Anlaşması’nın, Türkiye ile KKTC arasındaki ekonomik ilişkilerin çeşitlendirilmesi ve derinleştirilmesi çerçevesinde ele alınması gerekiyor... Burada da aynı amaç var, Türkiye ile Kıbrıs arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi... Ama bunun ötesinde başka boyutlar da aramak lazım. Birincisi KKTC’de yaşanan gelişmelerden ve süreçlerden sonra AB ekonomisiyle entegrasyonunu sağlamaktır. Türkiye ile KKTC arasındaki böyle bir anlaşma AB ile entegrasyonu sağlayacak bir hadisedir.”*

AB’ye ilişkin boyu açısından ise yapmış olduğu değerlendirmede ikili serbest ticaret anlaşmaları konusuna dikkati çekmiştir. Söyledikleri aslında GB anlaşmasının nasıl tek yanlı uygulandığını göstermesi bakımından da ilginçtir. *“Türkiye’nin AB ile Gümrük Birliği Anlaşması’nı yaparken ikili serbest ticaret anlaşmalarına bağlantılı olarak, Kıbrıs’la ilgili olarak özel bir şerh koyduğunu”* söylemiştir. *“Dolayısıyla böyle bir şerh var. (AB gözlemcilerinin bu işte bulunması gerekir mi, gerekmez mi) gibi yorumlar yapılmıştır. Ama Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği ilişkilerine bağlı, bir taraftan Türkiye’nin bir taraftan da AB’nin yaptığı ikili serbest ticaret anlaşmaları değerlendirildiğinde birtakım farklı manzaralar da ortaya çıkmaktadır. Nedir bu? AB çok sayıda ülkeyle, zannediyorum 15’in üzerinde ülkeyle serbest ticaret anlaşması yapmıştır. Kanada, Meksika, Cezayir’le, Mısır’la... Türkiye’den de görüşünün alınması gayreti vardır, ama bunların hiçbirinde Türkiye’nin görüşü alınmamıştır. Daha önceki iktidarlar da bunu düzenli takip etmemişlerdir. AB, bu ülkelerin bazıları açısından sıfırlamıştır, bazıları açısından indirmiştir. Bu ülkelerin AB ile yaptığı ticarete oluşan düşük gümrükler Türkiye’yi de etkilemektedir. AB’nin, Türkiye’nin görüşünü almadan serbest ticaret anlaşması yaptığı bu ülkelerden Türkiye’ye giren mallar sıfır gümrükle veya orayla yapılan anlaşma gereği düşük gümrükle girdiği halde, bu ülkeler bizim mal ihraç edeceğimiz zaman kendi gümrüklerini istemektedirler. Yani sistemde aslında, AB ile tartıştığımız başka alanlar ve konular da vardır.”* http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/anadoluyahaberler-yeni/2003/agustos/ah_12_08-03.htm ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

konulmakta ve Türkiye'nin yayınlamış olduğu deklarasyonla gidermeye çalıştığı sakıncalar daha da artmaktadır. AB'nin yayınlamış olduğu karşı deklarasyona göre;

“1. (...) Avrupa Topluluğu ve üye devletleri, Türkiye'nin, Protokol'ün imza aşamasında Kıbrıs Cumhuriyeti'ne ilişkin bir deklarasyon yayınlamaya gerek görmesini esefle karşılar.

2. Avrupa Topluluğu ve üye devletleri Türkiye'nin deklarasyonun tek taraflı olduğunu, Protokol'ün bir parçası olmadığını ve Türkiye'nin Protokol'de yer alan yükümlülükleri üzerinde hukuki bir etkisi bulunmadığını açıkça belirtir.

3. Avrupa Topluluğu ve üye devletleri, Ek Protokol'ün tam ve ayrımcılık yapmaksızın uygulanmasını ve ulaştırma araçlarına getirilen sınırlamalar da dahil olmak üzere malların serbest dolaşımına ilişkin tüm engellerin kaldırılmasını bekler. Türkiye, Protokol'ü tüm üye devletlere bütünüyle uygulamalıdır. AB bunu yakından takip edecek ve 2006 yılında tüm uygulamayı değerlendirecektir. Avrupa Topluluğu ve üye devletleri, ilgili başlıklarda müzakerelerin başlamasının, Türkiye'nin anlaşmadan doğan yükümlülüklerini tüm üye devletlere karşı yerine getirmesine bağlı olduğunu vurgular. Yükümlülüklerin bütünüyle yerine getirilmemesi müzakerelerin genel seyrini etkileyecektir.

4. Avrupa Topluluğu ve üye devletleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla Avrupa Birliği üyesi olduğunu hatırlatır. Uluslararası hukuk konusu olarak sadece Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıdıklarının altını çizer.

5. Tüm üye devletlerin tanınması katılım sürecinin gerekli bir parçasıdır. Buna uygun olarak AB, Türkiye ve tüm üye devletler arasındaki ilişkilerin biran evvel normalleşmesine verdiği önemi vurgular.

6. Konsey, 2006 yılında, tüm bu konulara ilişkin kaydedilecek gelişmelerin takibini temin edecektir.

7. Bu deklarasyon bağlamında, Avrupa Topluluğu ve üye devletleri BM Genel Sekreteri'nin, ilgili Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları ve AB'yi kuran temel ilkeler doğrultusunda, soruna kapsamlı bir çözüm getirme yolundaki çabalarına destek verilmesinin önemi hakkında ve adil ve kalıcı bir çözümün bölgede barış, istikrar ve uyumlu ilişkilere katkıda bulunacağı konusunda mutabıktırlar.”⁵²

⁵² Karşı deklarasyonun resmi olmayan Türkçe çevirisi için bkz; <http://www.ikv.org.tr/haberler2.php?ID=1421> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

Yayınlanan karşı deklarasyonun hukuki bağlayıcılığı Türkiye'nin Ek Protokol belgesine eklediği deklarasyon ile benzer niteliktedir. Yani tek yanlı irade beyanı niteliğindedir. Bununla birlikte, deklarasyonun içeriğinde yer alan görüşlerin niteliği AB üyesi ülkelerin bu sorun karşısındaki siyasi düşüncelerini ve kararlılıklarını göstermektedir. Karşı deklarasyon metninde AB'nin üyelik müzakerelerinde Türkiye'den beklentileri açıkça dile getirilmekte, koşulluluk ilişkisi ısrarla sürdürülmek istenmektedir. Türkiye, bir seçim yapmaya zorlanmakta, bir anlamda Kıbrıs konusundaki stratejik çıkarlarından vazgeçmesi gerektiği belirtilmektedir. Aksi takdirde Türkiye ile müzakerelere başlanmayacaktır. Bu deklarasyonla AB, GB Anlaşmasının da kapsamını da tek yanlı olarak genişletmiş bulunmaktadır. Buna göre, ulaştırma araçları konusundaki sınırlandırmalar da kaldırılmalıdır.

4. Paragrafta AB uluslararası hukuk açısından sadece Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıdığını belirtmiş ancak bu cumhuriyeti kuran toplumlardan bir olan Kıbrıs Türklerinin varlığını ve egemen eşitliğini dikkate almamıştır. Üstelik bu konudaki stratejisinde değişikliğe gitmesinin yeterli olmayacağı, müzakere süresince uygulamaya bakılacağı ve Türkiye'nin üyeliği hakkında kararın buna göre verileceği belirtilmektedir.

Diğer yandan, Avrupa Parlamentosu'nda konunun görüşülmesi sırasında gerek GB Ek Protokolü ve Türkiye'nin yayınlamış olduğu deklarasyon, gerekse Türkiye ile başlatılması düşünülen müzakerelere ilişkin olarak Komisyon'un hazırlamış olduğu Müzakere Çerçeve Belgesi (taslağı) yoğun tartışmalara neden olmuştur. Avrupa Parlamentosu, 28 Eylül 2005 tarihinde, Türkiye ile müzakerelerin açılması konusunda vermiş olduğu kararında aşağıdaki görüşleri dile getirmiştir:

“Avrupa Parlamentosu, (...)

2. (...) Komisyon'dan bu tek taraflı deklarasyonun Türk Parlamentosu'ndaki onay sürecinin bir parçası olup olmadığına ilişkin Türk Hükümeti'nden alacağı cevabı Avrupa Parlamentosu'na iletmesini ister;

3. Türkiye'nin bu tek taraflı deklarasyonun Protokol'ün bir parçası olmadığını ve Türkiye'nin Protokol kapsamındaki yükümlülükleri üzerinde yasal etkisi olmadığını ve onaylanmak üzere TBMM'ye gönderilmemesi gerektiğini vurgular;

4. Türk limanlarına erişimin veya Türk hava sahasının kullanılmasının/Türk havalimanlarına iniş hakkının reddedilmesi suretiyle Kıbrıs bandıralı gemiler ve Kıbrıs

“Enlargement: Turkey - Declaration by the European Community and its Member States”, <http://ue.eu.int/ueDocs/newsWord/en/er/86299.doc> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

Cumhuriyeti limanlarından gelen gemilere veya Kıbrıs uçaklarına yönelik kısıtlamaları devam ettirerek, bu uygulamanın malların serbest dolaşımı ilkesine aykırılığı çerçevesinde, Türkiye'nin Protokol'den bağımsız olarak Ankara Anlaşması ve ilgili Gümrük Birliği'ni ihlal ettiğini Türkiye'ye hatırlatır; bu çerçevede Protokol'ün tüm hükümlerini bütünüyle uygulaması yönünde Türkiye'ye çağrıda bulunur;

8. Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıması dahil, Türkiye ve tüm üye ülkeler arasındaki ilişkilerin hızlı bir şekilde normalleştirilmesinin katılım sürecinin zorunlu bir parçası olduğunu belirtir; Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımasının hiçbir şekilde müzakere konusu olamayacağını vurgular; Türk makamlarına Türkiye ve tüm üye ülkeler arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin en kısa sürede tanınması yönünde çağrıda bulunur ve bunun gerçekleşmemesinin müzakere süreci üzerinde önemli sonuçları olacağını ve hatta müzakere sürecinin durdurulmasına yol açabileceğini belirtir;

*12. Konsey'e, 17 Aralık 2004 tarihli AB Konseyi toplantısının sonuçlarında belirtildiği şekilde müzakere çerçevesine tümüyle uyulması yönünde çağrıda bulunur; bu kapsamda müzakerelerin ortak hedefinin Birliğe katılım olduğu, sonuçları önceden garanti edilemeyen bu müzakerelerin açık uçlu olduğu ve tüm Kopenhag kriterleri dikkate alındığında, aday ülkenin üyeliğin tüm gereklerini tam olarak üstlenecek durumda olmaması halinde, aday ülkenin Avrupa yapılarına en sıkı bağlarla bağlanmasının temin edilmesi gerektiğini vurgular.*⁵³

Avrupa Parlamentosu, söz konusu kararında, Türkiye ile müzakerelere başlanması için yeni koşullar da ileri sürmüş ve “Ermeni soykırımı”nı tanıması konusunda Türkiye'ye çağrıda bulunarak; bu tanımın Avrupa Birliği'ne katılımın bir ön koşulu olduğunu belirtmiştir.⁵⁴ Müzakere Çerçeve Belgesi (taslak) üzerinde ise görüş birliğine varılamamıştır. Bütün bunların sonucunda Türkiye, AB ile ilişkilerinde stratejik bir karar anına sürüklenmiş durumdadır. 3 Ekim 2005 tarihinde müzakereler başlatılmış, ancak Türkiye'nin Müzakere Çerçeve Belgesi'ni, kendi yayınlamış olduğu deklarasyonu ve AB deklarasyonunu iç hukuk yollarına göre ele alıp, onay sürecinden geçirmesi gerekecektir. Bu bakımdan hükümetin elindeki en

⁵³ “Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye İle Müzakerelerin Açılmasına İlişkin Kararı”, (Resmi Olmayan Çeviri/İKV) <http://www.ikv.org.tr/abguncel2.php?ID=1425> ; B. Tarihi: 10 Ekim 2005.

“European Parliament Resolution on the Opening of Negotiations With Turkey”, <http://www.europarl.eu.int/omk/sipade3?PUBREF=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0350+0+DOC+XML+V0//EN&L=EN&LEVEL=0&NAV=S&LSTDOC=Y&LSTDOC=N> ; B. Tarihi: 10 Ekim 2005.

⁵⁴ Söz konusu kararın 5. maddesi aşağıdaki gibidir; [Avrupa Parlamentosu] (...) “Ermeni soykırımını tanıması konusunda Türkiye'ye çağrıda bulunur; bu tanımın Avrupa Birliği'ne katılımın bir ön koşulu olduğunu belirtir.” “Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye İle Müzakerelerin Açılmasına İlişkin Kararı”, (Resmi Olmayan Çeviri/İKV) <http://www.ikv.org.tr/abguncel2.php?ID=1425> ; B. Tarihi: 10 Ekim 2005.

önemli dayanağın TBMM’de konunun görüşülmesi olduğu anlaşılmaktadır. TBMM’nin, Kıbrıs sorunu ile AB’ye tam üyelik arasında bir koşul oluşturulmasına karşı olduğu, 2003 yılında yayınlamış olduğu deklarasyon ile açıklanmıştır.⁵⁵ Yeni süreçte Müzakere Çerçeve Belgesi’nin ve yayınlanan karşılıklı deklarasyonların bu ilişkiyi fiilen veya hukuken kurmaya çalışması açıkça TBMM’nin iradesine aykırı bir çaba olacaktır.

Sonuç Yerine

3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile müzakere sürecinin başlatılmasına karar verilmiş olması, Türkiye-AB ilişkileri açısından bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Ancak müzakerelerin yürütüleceği esaslar incelendiği zaman Türkiye açısından pek çok noktada süreci zora sokan ve belirsiz kılan, aynı zamanda hukuki bağlayıcılığı bulunan kararların metinde yer aldığı görülmektedir. İmzalanan Müzakere Çerçeve Belgesi’nin AB ve Türkiye’nin iç hukukuna göre onaylanarak yürürlüğe sokulması henüz gerçekleşmemiştir. Söz konusu belgenin TBMM’de onaylanması durumunda Kıbrıs sorunu ve Türk-Yunan uyuşmazlıkları konusunda Türkiye önemli yükümlülükler altına girerken, yaşamsal çıkarları

⁵⁵ Bilindiği gibi, TBMM 6 Mart 2003 tarihinde oybirliği ile kabul etmiş olduğu bir deklarasyon ile Kıbrıs sorununa ilişkin tutumunu ilan etmiş bulunmaktadır. Söz konusu Deklarasyon Salih Kapusuz (AK Parti Grup Başkanvekili), Mustafa Özyürek (CHP Grup Başkanvekili), Mehmet Ağar (DYP Genel Başkanı) tarafından TBMM’ye sunulmuş ve oybirliği ile kabul edilmiştir. Deklarasyona göre:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi, Sayın Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş’ın bugün Meclis Genel Kurulunda yaptığı hitabı takdir ve saygıyla karşılayarak, aşağıdaki hususları Türk ve dünya kamuoyuna duyurmayı kararlaştırmıştır.

- 1- Türkiye Büyük Millet Meclisinin 21 Ocak 1997 ve 15 Temmuz 1999 tarihlerinde aldığı kararlara atıfta bulunarak, bu millî davada Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Türk Milletinin tam bir birlik ve beraberlik içinde bulunduğu gerçeğini bütün dünyaya bir kere daha ilan eder.
 - 2- Kıbrıs meselesine adil ve kalıcı bir çözüm bulunması için, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin sarf ettiği çabaları içtenlikle destekler.
 - 3- Kıbrıs meselesine bulunacak çözümün, tarafların eşit statüsü ve eşitliğine dayanması gerektiği hususunu önemle vurgular.
 - 4- Türkiye’nin 1960 antlaşmalarından kaynaklanan garantörlük haklarının sürdürülmesi gereğini belirtir.
 - 5- Kıbrıs’ta, Türkiye ile Yunanistan arasında kurulmuş bulunan dengenin zedelenmesinin hiçbir şekilde kabul edilemeyeceğini teyit eder.
 - 6- Kıbrıs sorununun çözümünün, Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliği sürecinde bir ön şart gibi takdim edilmesine yönelik çabaları reddeder.
 - 7 - Güney Kıbrıs Rum yönetiminin Türkiye’den önce Avrupa Birliğine üye yapılması yolunda atılan adımların, uluslararası antlaşmaların açık bir ihlali olduğunu bir kere daha vurgular.
 - 8 - Kıbrıs Türk ve Rum halkının 28 yıldır huzur ve barış içinde yaşamasının en önemli amili olan iki kesimliliğin muhafaza edilmesine verdiği önemi vurgular.
 - 9 - İki kesimliliği zedeleyecek bütün öneri ve girişimlerin, Kıbrıs’taki güvenlik ortamını olumsuz yönde etkileyerek, iki toplumu yeniden bir çatışma ortamına sürükleyeceğini hatırlatır ve buna hiçbir şekilde müsaade edilmemesi gerektiğini önemle belirtir.
 - 10 - Bu genel koşullara riayet edilmek kaydıyla, Kıbrıs’ta barışçı ve kalıcı bir çözüme ulaşılmasının, Türkiye’ye, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarına ve bölge barışına hizmet edeceği yolundaki inancını ifade eder.”
- http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=8765&P5=B&PAGE1=47&PAGE2=&web_user_id=2195614 ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

açısından da kayıplara uğrama riskini üstlenmiş olacaktır. Kuşkusuz Türkiye-AB ilişkileri çerçevesinde üstlenilen siyasi sorumlulukların süreç içerisinde değiştirilebilmesi mümkündür, ancak özellikle hukuki açıdan Türkiye'yi gelecekte de bağlayacak kararların onaylanması durumunda, Türkiye'nin dış politikasında zaafa uğraması söz konusu olacaktır. Kıbrıs sorununa adadaki Türk toplumunun temel önceliklerini dikkate alan kalıcı bir çözüm bulunmadan KRY'ni fiili ve giderek hukuki olarak tanımak açıkça bu zaafardan biri olacaktır. Yunanistan ile olan uyuşmazlık konularını ele alan istikşafi görüşmeler sürmekle beraber, bu görüşmelerin nasıl sonuçlanacağına ilişkin bilgiler henüz bilinmemektedir. Bununla birlikte, Yunanistan, müzakere süresince Kıbrıs sorununun kendi yararına çözülmesini bekleyecektir. Kıbrıs sorununda bir ilerleme sağlanmadan Ege uyuşmazlıklarının çözümünü gündeme getirmeyeceği beklenmelidir. Bu durum Yunanistan açısından en avantajlı siyasa olarak değerlendirilmektedir. Halihazırda Türkiye, KRY'nin GB çerçevesine dahil edilmesiyle ilgili olarak baskı ve dayatma altında tutulmaktadır. Bu konuda elde edilecek başarıya bağlı olarak Ege uyuşmazlıkları, Türkiye'deki Rum Ortodoks azınlığın sorunları gündeme getirilebilecektir. Üstelik AB müktesebatı ve onaylanacak olan Müzakere Çerçeve Belgesi bütün bu konularda hukuki açıdan Türkiye'nin hareket alanını kısıtlamış olacaktır. Türkiye'nin yaşamsal çıkarları ve geleceğinin bu denli göz ardı edildiği bir anlaşmanın kabul edilmesi, Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde herhangi bir iyileştirmeyi sağlamayacağı gibi, Türkiye'nin daha fazla yükümlülük altına girmesi ve hareket alanını daraltması anlamına gelecektir. Bu ise dış politikanın mantığına ve devletlerin var oluş amaçlarına aykırı bir davranıştır.

Türkiye bu "açmaz"dan nasıl çıkabilir? Kuşkusuz bunun çok değişik yolları önerilebilir. AB ile olan "koşulluluk" ilişkisini sağlayan anlaşmaların tek yanlı ortadan kaldırılması bunlardan biridir. Türkiye, GB anlaşmasını askıya alarak AB ile ilişkilerini dondurabilir ve yaratılan bu baskıları bir anda ortadan kaldırabilir. Kuşkusuz bu tercihinin siyasi ve ekonomik açıdan getireceği kimi olumsuzlukları olacaktır. Ancak unutmayalım ki bu olumsuzluklar stratejik çıkarlar açısından değerlendirildiğinde Türkiye'nin kazanacakları ile telafi edilebilir. Kıbrıs sorununda olduğu gibi Ege Denizi'ndeki uyuşmazlık konularında ve müzakereler süresince gündeme getirilecek diğer çok sayıda yapay sorunda, Türkiye üzerinde oluşturulmak istenen caydırma ve pazarlık girişimleri başlangıçta engellenmiş olacağı gibi, AB'nin mevcut uluslararası sistem içerisindeki yeri ve stratejik aktör olarak konumu ciddi anlamda zayıflamış olacaktır. Türkiye olmaksızın genişleyen bir AB'nin dış sınırları Ege'de

kesilmiş olacak ve AB, Türkiye'nin üyeliği ile sağlanacak stratejik destekten yoksun kalmış olacaktır.

Türk–Yunan ilişkileri ekseninde de ciddi bir denge değişikliğinin ortaya çıkması beklenebilir. Bu durumda kendi içinde sorunlu bir askeri güvenlik sistemini yerleştirmeye çalışan AB'nin Yunanistan'a güvenlik açısından ne ölçüde bir destek sağlayacağı şüphelidir. Diğer yandan, AB'nin Yunanistan'a siyasi desteğini sürdürmek zorunda olacağı öngörülmelidir. Bununla birlikte, Yunanistan'ın Ege uyuşmazlıklarının çözümünde AB'ye yüklemiş olduğu rolün ortadan kalkması söz konusu olacaktır. AB'nin iki ülke arasındaki ilişkilerin güven ve güvenlik ortamında geliştirilmesi açısından uygun bir mekanizma olduğuna olan inanç yıkılmış olacaktır. AB'nin tıpkı Soğuk Savaş'ın sona erdiği ilk yıllarda olduğu gibi krizleri ve çatışmaları önleme yeteneğinin olmadığı bir kez daha teyid edilmiş olacaktır. Bu ise, liberal kurumsal modellerin, uyuşmazlıkların çözümünde her zaman doğru işlemediğini göstermektedir. AB'nin genişleme politikasının ve karar alma mekanizmasının sahip olduğu niteliklerle beraber hâlâ uluslarüstü bir karar mekanizmasının yaşama geçirilememiş olması, beraberinde, Birliğe üye her ülkenin kendi “ulusal” çıkar öncelikleriyle hareket etmesine zemin sağlamaktadır. Sonuçta her üye ülke kendi çıkarlarına uygun olduğu ölçüde genişlemeyi desteklemektedir. Türkiye'nin üyeliği açısından bu durum daha da belirgindir. Nitekim, 17 Aralık 2004 zirvesi öncesinde hazırlanan raporda dile getirildiği gibi, Türkiye'nin üyelik süreci hiç de sancısız olmayacaktır.⁵⁶ Ancak bu konuda “yapıcı” bir rol üstlenmesi gereken üye ülkelerin bu süreci bir caydırma ve pazarlık süreci olarak görmeleri ve giderek Türkiye'yi Birlik dışında tutmaya yarayacak çözüm seçenekleri üretmeleri, sürecin rasyonel işleyişini çıkmaza sürüklemektedir.

Dolayısıyla, Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde üyelik müzakerelerine başlayacak olması Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların çözülmesi için gerekli ortamı sağlamakta yetersizdir. Bunun en önemli nedeni ise uyuşmazlıklara taraf olan ülkelerin eşit/dengeli bir müzakere ortamını oluşturamamış olmalarıdır. AB'nin bir bütün olarak kurumsal yaklaşımı da sadece sorunların çözümü ile ilgilidir; sorunların nasıl ve hangi çıkarların elde edilmesiyle çözümleneceği AB'yi ilgilendirmemektedir. Bir başka deyişle, AB'ye üye ülkeler özünde kendi ulusal çıkarları çerçevesinde Türk-Yunan uyuşmazlıklarının çözümü ile

⁵⁶ “Türkiye'nin Üyeliği Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar”, (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Tarafından Yapılan Gayri Resmi Tercüme) http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/BC69BCD0-42C9-44FD-8E8E-3238A8E30C07/0/etki_degerlendirme.pdf; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

“Issues Arising From Turkey's Membership Perspective, (Commission Staff Working Document), {COM(2004) 656 final}”, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2004/pdf/issues_paper_en.pdf; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

ilgilenmektedirler. AB açısından, elde edilecek sonucun kendi çıkarlarına uygunluğu önemlidir.

Kaynaklar

- Agnantopoulos, Apostolos. "The Europeanisation of Greek Foreign Policy A Conceptual Framework and an Empirical Application in Greek-Turkish Relations", http://www.lse.ac.uk/collections/hellenicObservatory/pdf/2ndSymposium_papers_pdf/Apostolos_Agnantoulos_paper.pdf ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.
- Aksu, Fuat. "Ege Sorunlarının Geleceği ve Türkiye: AB Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Seçenekleri", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 3, Sayı 5, Temmuz 2005, ss.261-286.
- Aksu, Fuat. "Ege ve Kıbrıs Sorunlarının Çözümünde Avrupa Birliği'nin Tutumu", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 2, Sayı 3, Şubat 2004, ss. 103-132.
- Aksu, Fuat. "Türk-Yunan İlişkilerinde Güvenlik ve Güven Arttırma Çabaları", **Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye**, Cem Karadeli (der.), Ankara: Ayraç Yayınları, 2003, ss.242-275.
- Başlar, Kemal. "Gümrük Birliği 'Anlaşması'nın (1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın) Hukuksal Niteliği", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Vol. 4/1, 2004, (İnternet Yayını: <http://www.anayasa.gen.tr/gumruk.htm> ; B. Tarihi: 10 Ekim 2005.)
- Cem, İsmail. **Avrupa'nın "Birliği" ve Türkiye**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Çelik, Ayşe Betül- Rumelili, Bahar. "The Impact of EU Enlargement From A Conflict Resolution Framework: A Comparative Analysis of Internal And External Conflicts" <http://www.sgir.org/conference2004/papers/Celik%20Rumelili%20-%20The%20impact%20of%20EU%20enlargement.pdf> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.
- Demirtaş, Serkan-Kırbaki, Yorgo. "Kardak Oyununda 2. Perde", **Radikal**, 14 Nisan 2005, s. 13.
- Dilek, Bahadır Selim. "Türkiye Taviz Veriyor", **Cumhuriyet**, 26 Ocak 2006, s. 11.
- Eralp, Doğa Ulaş-Berker, Nimet. "Assesing the Conflict Resolution Potential of the EU: The Cyprus Conflict and Accession Negotiations", **Security Dialogue**, Vol. 36, No. 2, June 2005, pp.175- 192.
- Grigoriadis, N. Ioannis. "The Changing Role of the EU Factor in Greek-Turkish Relations", <http://www.lse.ac.uk/collections/hellenicObservatory/pdf/GrigoriadisIoannis-LSE%20Symposium21june03-The%20Changing%20Role%20of%20the%20EU%20Factor%20in%20Greek-Turkish%20Relations.pdf> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.
- Gürer, Mahmut. "Annan'a Kıbrıs Teklifi", **Cumhuriyet**, 24 Ocak 2006, s. 10.
- Güven, Erdal. "Liman Çıkmazı", **Radikal**, 2 Eylül 2005, s. 8.
- İlem, Murat. "Atina İle Bayrak Krizi", **Cumhuriyet**, 17 Nisan 2005, s. 8.
- Kırbaki, Yorgo. "Telaşlanan Rumlar Veto Kartını Oynuyor", **Radikal**, 30 Ocak 2006, s. 12.
- Kırbaki, Yorgo. "Straw, KKTC Kartı Çıkarılmış", **Radikal**, 6 Ekim 2005, s. 11.
- Kırbaki, Yorgo. "Desteğimiz Şartsız Değil", **Radikal**, 12 Eylül 2005, s. 9.
- Kırbaki, Yorgo. "Atina'ya Tarihi Mesaj", **Radikal**, 24 Haziran 2005, s. 12.
- Oğuzlu, Tarık. "The EU as an Actor in the Solution of the Cyprus Dispute: The Question of How?", http://www.ecmi.de/jemie/download/Focus2-2002_Oguzlu.pdf ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.
- Özalp, Güven. "AB, Kuzey Kıbrıs Tüzüklerini Ayırdı", **Radikal**, 25 Şubat 2006, s. 13;
- Özalp, Güven. "Mutabakatta Pürüz Var", **Radikal**, 30 Mart 2005, s. 12.
- Papakonstantinu, Petros. "Yunanistan Gerçekçi Davranmalı", **Cumhuriyet**, 12 Eylül 2005, s. 10.
- Poyrazlar, Elçin. "Rumlar AB'yi Duymuyor", **Cumhuriyet**, 12 Eylül 2005, s. 11.
- Stetter, Sehpan- Albert, Mathias-Diez, Thomas. "The European Union and Border Conflicts: The Transformative Power of Integration", <http://www.euborderconf.bham.ac.uk/publications/files/WP1Conceptualwork.pdf> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.
- Şık, Barkın. "Atina'da Bayrak Provokasyonu", **Milliyet**, 17 Nisan 2005, s. 16.
- Şimşek, Ayhan. "De Facto Tanıma", **Cumhuriyet**, 30 Mart 2005, s. 10.

- Tamçelik, Soyak. “Kıbrıs ve Avrupa Birliği İlişkileri II”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 6, <http://www.manas.kg/pdf/sbdpdf6/Tamcelik.pdf> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.
- Pazarıcı, Hüseyin. **Uluslararası Hukuk Dersleri**, Cilt III, Ankara: Turhan Kitabevi, 1999.
- “12–13 Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi Sonuç Belgesi'nin İKV Tarafından Gerçekleştirilen Resmi Olmayan Özet Çevirisi”, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/kopenhagzirvesonuc-tr.pdf> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.
- “17 Aralık AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi Sonuçlarının Türkçe Tercümesi”, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/2004_BrukselZirveSonuc_Turkiye.htm ; B. Tarihi: 5 Ekim 2005.
- “1943. Council - GENERAL AFFAIRS CFSP Presidency Statement, Brussels (15/7/1996) - Press: 208 Nr: 8913/96”; http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/gena/028a0047.htm ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.
- “AB Kıbrıs Tüzüğü”, <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kibristuzuk.html> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.
- “AB Lütuf Değil”, **Cumhuriyet**, 25 Haziran 2005, s. 6.
- “AB Müzakere Çerçeve Belgesi - Gayri Resmi Tercüme”, http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/7FA78A66-EC3F-4D13-ADAE-5679210B1CE0/0/mcb_tr.pdf ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.
- “Ankara'dan Tüzüğe Tepki”, **Cumhuriyet**, 26 Şubat 2006, s. 8.
- “Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye İle Müzakerelerin Açılmasına İlişkin Kararı”, (Resmi Olmayan Çeviri/İKV) <http://www.ikv.org.tr/abguncel2.php?ID=1425> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.
- “Chronological lists of ratifications of, accessions and successions to the Convention and the related Agreements as at 20 September 2005”
http://www.un.org/Depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm#The%20United%20Nation%20Convention%20on%20the%20Law%20of%20the%20Sea ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.
- “Çerçeve'den Kavga Çıktı”, **Radikal**, 6 Ekim 2005, s. 6.
- “Çıkarken Kapıyı Kapatık”, **Milliyet**, 15 Aralık 1997, (İnternet Baskısı; <http://www.milliyet.com.tr/1997/12/15/dunya/cik.html>) ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.
- “Çözumsuzlük İtirafı”, **Cumhuriyet**, 5 Mart 2005, s. 10.
- “Dışişleri, Yunan Ajanları Basından İzlemiş”, **Cumhuriyet**, 29 Ağustos 2005, s. 4.
- “Dön Dolaş BM'ye...”, **Radikal**, 23 Ocak 2006, s.12.
- “Ege Barışına Eş Zamanlı Provokasyon”, **Hürriyet**, 17 Nisan 2005, s. 27.
- “Ege'de Sular Isındı”, **Cumhuriyet**, 13 Nisan 2005, s. 10.
- “Enlargement: Turkey - Declaration by the European Community and its Member States”, <http://ue.eu.int/ueDocs/newsWord/en/er/86299.doc> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.
- “Enlargement: Turkey - Declaration by the European Community and its Member States”, <http://ue.eu.int/ueDocs/newsWord/en/er/86299.doc> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.
- “European Parliament Resolution on the Opening of Negotiations With Turkey”, <http://www.europarl.eu.int/omk/sipade3?PUBREF=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0350+0+DOC+XML+V0//EN&L=EN&LEVEL=0&NAV=S&LSTDOC=Y&LSTDOC=N> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.
- “Further Opinion of Professor M. H. Mendelson O.C. on the Application of the Republic of Cyprus to Join the European Union, Un doc. A/56/451-S/2001/953, 09 October 2001”, www.un.org/documents/ga/docs/56/a56451.pdf ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.
- “Gül: Türkiye İstismar Edilemez”, **Radikal**, 2 Eylül 2005, s. 10.
- “Gümrük Birliği Rafa Kaldırılıyor”, **Hürriyet**, 18.9.2003; <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~1@w~3@tarikh~2003-09-18-m@nvid~313948,00.asp> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.
- “Hesap Veremedi”, **Cumhuriyet**, 6 Ekim 2005, ss. 1-4.
- “Hükümete Çağrı: Şerh Koymadan İmzalamayın”, **Cumhuriyet**, 30 Mart 2005, s. 10.

“Issues Arising From Turkey’s Membership Perspective, (Commission Staff Working Document), {COM(2004) 656 final}”, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2004/pdf/issues_paper_en.pdf ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

“KKTC’yi Tanırım Baskısı”, **Cumhuriyet**, 6 Ekim 2005, s. 11.

“Letter Dated 19 December 2001 from the Permanent Representative of Cyprus to the United Nation addressed to the Secretary-General”, <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a56723.pdf> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

“Limanlar Kapalı”, **Cumhuriyet**, 30 Mart 2005, s. 10.

“Müzakere Süreci: Müzakere Sürecinin Aşamaları”, <http://www.ikv.org.tr/muzakeresureci.php> ; B. Tarihi: 16.03.2006.

“NO:171 - 28 Aralık 2004, 23 Aralık 2004 günü AB Dönem Başkanlığına Verilen Nota Hk.”

“Resolution on the Provocative Actions And Contestation of Sovereign Rights By Turkey Against a Member State of the Union, Official Journal C 065, 04/03/1996 P. 0156”,

“Rumlardan Tarihi İtiraf: Çözümü Bugüne Kadar Biz Engelledik”, **Milliyet**, 4 Mart 2005, (İnternet Baskısı: <http://www.milliyet.com.tr/2005/03/04/son/sondun27.html>) ; B. Tarihi: 12. 9. 2005.

“Serbest Ticaret Olmadan Mali Yardıma Ret”, **Radikal**, 26 Şubat 2006, s. 13.

“The Presidency Conclusions of the Copenhagen European Council (12 and 13 December 2002)”, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/73842.pdf ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

“Türkiye için Katılım Müzakereleri Çerçeve Belgesi”, (Gayri Resmî Türkçe Tercüme), <http://www.ikv.org.tr/haberler2.php?ID=1427> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

“Türkiye İçin Katılım Müzakereleri Çerçeve Belgesi”, <http://www.ikv.org.tr/haberler2.php?ID=1427> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

“Türkiye ile Avrupa Topluluğu Arasında Oluşturulan Gümrük Birliğinin Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar”, <http://rega.basbakanlik.gov.tr/Eskiler/2004/10/20041002.htm#2> ; B. Tarihi: 12.09.2005.

“Türkiye’nin Üyeliği Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar”, (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Tarafından Yapılan Gayri Resmî Tercüme) http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/BC69BCD0-42C9-44FD-8E8E-3238A8E30C07/0/etki_degerlendirme.pdf ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

“Türkiye İle Yunanistan, Ege Sorununu Bugün Ankara’da Masaya Yatıracak”, http://www.dunyagazetesi.com.tr/news_display.asp?upsale_id=252002&dept_id=830 ; B. Tarihi: 9.3.2006.

“Yakovu: Veto Uygulayabiliriz”, **Cumhuriyet**, 30 Ocak 2006, s. 10;

“Ziyarete Kardak Gölgesi”, **Cumhuriyet**, 14 Nisan 2005, s. 10.

<http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:51996IP0146:EN:HTML> (B. Tarihi: 12. 09. 2005)

<http://www.abhaber.com/belgeler/ortaktutumbelgesi.asp> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/anadoluyahaberler-yeni/2003/agustos/ah_12_08-03.htm ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

<http://www.ikv.org.tr/haberler2.php?ID=1421> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

<http://www.ikv.org.tr/haberler2.php?ID=1427> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

<http://www.ikv.org.tr/pdfs/e6aab2e4.pdf> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/BasinEnformasyon/Aciklamalar/2004/Aralik/NO171_28Aralik2004.htm ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/BasinEnformasyon/Aciklamalar/2004/Ekim/NO128_2Ekim2004.htm ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/BasinEnformasyon/Aciklamalar/2005/Temmuz/NO123_29Temmuz2005.htm ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/Turkiye-ABGumrukBirligi.htm ; B.
Tarihi:10 Ekim 2005.

http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/41ED63FD-4A5E-45A6-A6DF-4E2C246CCF13/0/ilerleme_raporu.pdf ; B.
Tarihi:10 Ekim 2005.

http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=8765&P5=B&PAGE1=47&PAGE2=&web_user_id=2195614 ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil4/ham/b00301h.htm> ; B. Tarihi:10 Ekim 2005.